

USHTRIA

Viti i 82-të i botimit Nr. 36 (827992)

Botim Qendror i Ministrisë së Mbrojtjes

E premte, 11 shtator 2026

FORCË, GATISHMËRI, MISION

Forcat e Armatosura në stërvitje operacionale, aty ku përgatitja kthehet në aftësi për të vepruar » faqe 5

SHQIPËRI - SHBA, PARTNERITET STRATEGJIK NË FUSHËN E MBROJTJES

Ministri Nufi pret Komandantin e Operacioneve Speciale të SHBA-së

Forcimi i bashkëpunimit ushtarak, rritja e ndërveprueshmërisë dhe kontributi i përbashkët për sigurinë e stabilitetin në rajon. Ministri i Mbrojtjes i Republikës së Shqipërisë, z. Erment Mehari, zhvilloi një takim me gjeneralmajor Jasper Jeffers III, komandant i Komandës Qendrore të Operacioneve...

faqe 3

SHËNDETËSIA USHTARAKE, NJË TJETËR URË E BASHKËPUNIMIT SHQIPËRI-SHBA

Bashkëpunimi mes Forcave të Armatosura të Republikës së Shqipërisë dhe Shteteve të Bashkuara të Amerikës po vijon të zgjerohet në fusha me rëndësi të veçantë për modernizimin dhe rritjen e kapaciteteve të FA-së. Një prej tyre është edhe shëndetësia ushtarake, veçanërisht aftësimi i personelit mjekësor dhe përmirësimi i kujdesit shëndetësor në kushtet e operacioneve ushtarake...

faqe 4

NË QIELL ME UNIFORMË, NË TOKË ME FAMILJEN

Nënkolonel Ervin Buzi, historia e një piloti që e ktheu fluturimin në profesion, detyrën në përkushtim dhe uniformën në trashëgimi

ANJEZA MUSOLLARI,
Shefe e Sektorit të Botimeve

Nga kabina e helikopterit te duart e një fëmije që provon për herë të parë kapelën e të atit. Një jetë në Forcën Ajrore, një karrierë e ndërtuar mbi disiplinën dhe përgjegjësinë, një vlerësim...

faqe 6

SHËNDETËSIA USHTARAKE, NJË TJETËR URË E BASHKËPUNIMIT SHQIPËRI-SHBA

Gjeneralmajor Lisa Hou në Shtabin e Përgjithshëm të FA-së

Gjeneralletenant Arben Kingji: Ekspertiza amerikane, e rëndësishme për forcimin e kapaciteteve mjekësore ushtarake

Bashkëpunimi mes Forcave të Armatosura të Republikës së Shqipërisë dhe Shteteve të Bashkuara të Amerikës po vijon të zgjerohet në fusha me rëndësi të veçantë për modernizimin dhe rritjen e kapaciteteve të FA-së. Një prej tyre është edhe shëndetësia ushtarake, veçanërisht aftësimi i personelit mjekësor dhe përmirësimi i kujdesit shëndetësor në kushtet e operacioneve ushtarake.

Në këtë kuadër, shefi i Shtabit të Përgjithshëm të Forcave të Armatosura, gjeneralletenant Arben Kingji, priti në takim gjeneralmajor Lisa Hou, Drejtoreshë e Zyrës së Shërbimit Mjekësor në Byronë e Gardës Kombëtare të Shteteve të Bashkuara të Amerikës.

Gjatë takimit u diskutua mbi mundësitë e zgjerimit të mëtejshëm të bashkëpunimit në fushën e shëndetësisë ushtarake, një sektor që ka rol të drejtpërdrejtë në mbështetjen e efektivëve, ruajtjen e aftësisë luftarake dhe garantimin e gatishmërisë së strukturave të Forcave të Armatosura.

Në fokus të bisedimeve ishte rëndësia e shkëmbimit të eksperiencës dhe ekspertizës ndërmjet dy vendeve, si dhe mundësitë për zhvillimin e mëtejshëm të kapaciteteve të personelit mjekësor ushtarak shqiptar.

“Kënaqësi të mirëprisja në takim, gjeneralmajor Lisa Hou, drejtoreshë e Zyrës së Shërbimit Mjekësor në Byronë e Gardave Kombëtare të SHBA, ku biseduam mbi mundësitë e zgjerimit të bashkëpunimit në fushën e shëndetësisë”, - u shpreh gjeneralletenant Arben Kingji.

Sipas tij, mbështetja dhe ekspertiza e Shteteve të Bashkuara në këtë fushë përbëjnë një element të rëndësishëm për zhvillimin e mëtejshëm të shërbimit mjekësor të Forcave të Armatosura shqiptare.

“Mbështetja dhe ekspertiza e SHBA-ve në këtë fushë është e rëndësishme për forcimin e aftësive dhe kapaciteteve të personelit mjekësor ushtarak, përmirësimin e standardeve të ofrimit të kujdesit shëndetësor në mjedisë operative, si dhe rritjen e gatishmërisë së strukturave mjekësore të Forcave të Armatosura”, - theksoi Shefi i Shtabit të Përgjithshëm.

Mjekësia ushtarake, pjesë e gatishmërisë operative

Në strukturat moderne ushtarake, shërbimi mjekësor është një komponent thelbësor i gatishmërisë operative. Përgatitja e personelit, aftësia për të reaguar në kushte të vështira, standardet e trajtimit dhe evakuimit mjekësor, si dhe ndërveprueshmëria me strukturat aleate janë pjesë e rëndësishme e kapaciteteve që kërkohen në misionet dhe operacionet shumëkombëshe.

Në këtë drejtim, bashkëpunimi me Shtetet e Bashkuara krijon mundësi për shkëmbim njohurish, përvojash dhe praktikash profesionale, duke ndihmuar në përmirësimin e mëtejshëm të aftësive të personelit mjekësor ushtarak shqiptar.

Për Forcat e Armatosura, zhvillimi i këtij bashkëpunimi lidhet drejtpërdrejt edhe me kërkesat e ndërveprueshmërisë brenda NATO-s, ku aftësitë mjekësore dhe standardet e kujdesit shëndetësor përbëjnë një pjesë të rëndësishme të kapaciteteve që duhet të jenë të harmonizuara dhe funksionale në operacionet e përbashkëta.

Takimi i gjeneralmajor Lisa Hou me gjeneralletenant

Arben Kingji përcjell kështu një mesazh të qartë për **vijimin dhe zgjerimin e bashkëpunimit ushtarak Shqipëri-SHBA**, tashmë edhe në një sektor që lidhet drejtpërdrejt me njeriun në uniformë: shëndetin, sigurinë dhe aftësinë e tij për të përmbushur detyrën.

Nga trajnimi të teknologjia, nga standardet profesionale të gatishmërisë operative, shëndetësia ushtarake mbetet një nga hallkat që i jep forcës njerëzore aftësinë për të qenë e gatshme në çdo mision.

Në Camp Adazi, Letoni: Kontingjenti XX EOD merr detyrën, vijon misionin e Forcës së Përparuar Tokësore

Ndërrimi i komandës dhe autoritetit shënon vijimin e kontributit të Forcave të Armatosura të Shqipërisë në Brigadën Shumëkombëshe të NATO-s

Në Camp Adazi, Letoni, u zhvillua ceremonia e kalimit të komandës dhe autoritetit nga **Kontingjenti XIX EOD** te **Kontingjenti XX EOD**, pjesë përbërëse e misionit të **Forcës së Përparuar Tokësore (Forward Land Forces)**, në kuadër të kontributit të Forcave të Armatosura të Republikës së Shqipërisë në strukturat shumëkombëshe të Aleancës.

Ceremonia shënoi përfundimin e angazhimit të Kontingjentit XIX EOD, i cili gjatë periudhës së shërbimit në Letoni përmbushi me përgjegjësi detyrat e ngarkuara, duke dëshmuar profesionalizëm, disiplinë dhe përkushtim të palëkundur në mbështetje të misionit të Brigadës Shumëkombëshe.

Kontributi i efektivëve shqiptarë në këtë mision përbën një tjetër dëshmi të nivelit të përgatitjes dhe ndërveprueshmërisë së Forcave të Armatosura me trupat aleate, si dhe të përgjegjësisë së Shqipërisë në përmbushjen e angazhimeve të saj në kuadër të NATO-s.

Me kalimin e përgjegjësisë, Kontingjenti XX EOD merr përsipër vijimin e misionit, duke trashëguar përvojën e kontingjentit paraardhës dhe duke u angazhuar për

përmbushjen me sukses të detyrave të ngarkuara.

Për efektivët shqiptarë, ky angazhim përtej kufijve të vendit është njëkohësisht detyrë, përgjegjësi dhe mundësi për të dëshmuar në terren profesionalizmin e Forcave të Armatosura të Republikës së Shqipërisë, krah vendeve aleate dhe partnere.

Nga XIX te XX EOD, misioni vijon. Ndryshon kontingjenti, por mbetet i njëjtë përkushtimi për detyrën, Aleancën dhe sigurinë e përbashkët.

Forcimi i bashkëpunimit ushtarak, rritja e ndërveprueshmërisë dhe kontributi i përbashkët për sigurinë e stabilitetin në rajon

Ministri i Mbrojtjes i Republikës së Shqipërisë, z. **Ermal Nufi**, zhvilloi një takim me gjeneralmajor **Jasper Jeffers III**, komandant i Komandës Qendrore të Operacioneve Speciale të Shteteve të Bashkuara të Amerikës (**SOCCENT**), i cili shërben gjithashtu si komandant i Forcës Ndërkombëtare të Stabilizimit (**ISF**) në Gaza.

Takimi ishte një mundësi për të vlerësuar partneritetin e ngushtë dhe bashkëpunimin e konsoliduar mes Shqipërisë dhe Shteteve të Bashkuara të Amerikës në fushën e mbrojtjes dhe sigurisë, si dhe për të theksuar rëndësinë e marrëdhënieve strategjike mes dy vendeve.

Gjatë bisedës u nënvizua rëndësia e partneritetit strategjik Shqipëri-SHBA dhe e angazhimit të përbashkët në kuadër të NATO-s, veçanërisht në drejtim të forcimit të kapaciteteve mbrojtëse, rritjes së ndërveprueshmërisë dhe përmbushjes së angazhimeve të përbashkëta në fushën e sigurisë.

Bashkëpunimi mes Forcave të Armatosura shqiptare

dhe strukturate ushtarake amerikane është shndërruar ndër vite në një nga shtyllat e rëndësishme të zhvillimit të kapaciteteve dhe përgatitjes së trupave shqiptare, përmes stërvitjeve të përbashkëta, shkëmbimit të përvojave dhe angazhimeve në misione shumëkombëshe.

Në këtë kuadër, të dyja palët vlerësuan rolin që ky bashkëpunim luan në forcimin e kapaciteteve mbrojtëse, rritjen e ndërveprueshmërisë së forcave aleate dhe kontributin për sigurinë e stabilitetin në rajon.

Ministri Nufi rikonfirmoi vendosmërinë e Shqipërisë për të vijuar dhe thelluar bashkëpunimin me Shtetet e Bashkuara, duke e konsideruar atë një komponent të

SHQIPËRI – SHBA, PARTNERITET STRATEGJIK NË FUSHËN E MBROJTJES

Ministri Nufi pret Komandantin e Operacioneve Speciale të SHBA-së

rëndësishëm të angazhimit të vendit në Aleancën Atlantike.

“Shqipëria mbetet e vendosur për të thelluar më tej bashkëpunimin me Shtetet e Bashkuara dhe për të dhënë kontributin e saj në misione të përbashkëta ndërkombëtare, forcimin e Aleancës dhe të sigurisë së përbashkët”, - u shpreh gjatë

takimit ministri Nufi,

Vizita dhe takimi në Tiranë dëshmojnë vijimësinë e marrëdhënieve të ngushta Shqipëri-SHBA në fushën e mbrojtjes, si dhe angazhimin e përbashkët për një Aleancë më të aftë, më të ndërveprueshme dhe më të përgatitur për përballimin e sfidave të sigurisë.

BASHKËPUNIMI ME SHBA FORCON KAPACITETET DHE GATISHMËRINË OPERACIONALE

Trajnim për MEDEVAC dhe Kërkim-Shpëtim në Bazën Ajrore

Bashkëpunimi ndërmjet Forcave të Armatosura shqiptare dhe ekspertëve të Shteteve të Bashkuara të Amerikës vijon të japë një kontribut të rëndësishëm në rritjen e kapaciteteve profesionale dhe të gatishmërisë operacionale të strukturate ushtarake shqiptare.

Në Bazën Ajrore u zhvillua një trajnim disa-ditor në fushën e Evakuimit Mjekësor (MEDEVAC) dhe Kërkim-Shpëtimit (SAR), me pjesëmarrjen e ekspertëve të Forcës Ajrore, Forcës Tokësore dhe të Shteteve të Bashkuara të Amerikës.

Trajnimi kishte në fokus shkëmbimin e përvojave dhe praktikave më të mira, duke synuar forcimin e aftësive për planifikimin, koordinimin dhe zhvillimin e operacioneve tokësore dhe ajrore në situata që kërkojnë reagim të shpejtë, profesional dhe të koordinuar.

Një pjesë e rëndësishme e trajnimit iu kushtua përdorimit të helikopterit UH-60 “Black Hawk” në operacionet e evakuimit mjekësor, si dhe procedurave për sigurimin, trajtimin dhe transportin e pacientit. Gjithashtu, specialistët u angazhuan në praktika që lidhen me operacionet me vinç shpëtimi (hoist), duke përmirësuar aftësitë për ndërhyrje në terrene të vështira dhe në situata ku evakuimi ajror është i domosdoshëm.

Trajnimi shërbeu gjithashtu si një mundësi e rëndësishme për forcimin e ndërveprueshmërisë ndërmjet strukturate tokësore dhe ajrore, përmes koordinimit të procedurave, komunikimit operacional dhe integritetit të kapaciteteve në një skenar të përbashkët misioni.

Përtej njohurive teknike, kjo veprimtari dëshmoi rëndësinë e bashkëpunimit dhe të shkëmbimit të eksperiencës mes profesionistëve ushtarakë. Përgatitja e përbashkët, standardizimi i procedurave dhe trajnimi praktik janë elementë thelbësorë për garantimin e një force të aftë për të reaguar në kohë dhe me efektivitet

ndaj situatave të emergjencës.

Eksperiencë, profesionalizëm dhe gatishmëri për misione, tre elementë që përmbledhin objektivin e këtij trajnimi dhe angazhimin e Forcave të Armatosura për zhvillimin e kapaciteteve dhe rritjen e gatishmërisë operacionale.

FORCAT E ARMATOSURA NË VIJËN E PARË PËR PËRBALLIMIN E ZJARREVE NË VEND

Nga veriu në jug, Forcat e Armatosura në terren për mbrojtjen e jetës dhe pronës

Nga veriu në jug, Forcat e Armatosura vijnë angazhimin në përballimin e situatës së zjarreve, duke mbështetur strukturat vendore dhe komunitetet në zonat më të prekura.

Situata e zjarreve në disa zona të vendit vijon të mbajë në gatishmëri Forcat e Armatosura, të cilat gjatë ditëve të fundit kanë angazhuar trupa, mjete dhe kapacitete ajrore në mbështetje të operacioneve për izolimin dhe shuarjen e vatrave të zjarrit.

Në Himarë, mbi 170 efektivë të Forcave të Armatosura u angazhuan gjatë natës në terren për menaxhimin e situatës së krijuar nga zjarri masiv. Me nisjen e ditës, operacionit iu shtua edhe mbështetja nga ajri me helikopter, me synim vënien nën kontroll të plotë të situatës.

Ndërkohë, angazhimi i Forcave të Armatosura ka vijuar edhe në zona të tjera të vendit, ku situata paraqet më e rënduar. Trupat e Forcës Tokësore janë përfshirë në operacione në Pukë, Mat, Lezhë, Shkodër, Fier dhe në zonën e Malit të Dajtit, duke vepruar në terrene të vështira dhe në bashkëpunim me strukturat e emergjencave civile.

Një nga zonat ku operacioni ka kërkuar angazhim të konsiderueshëm është Njësia Administrative Ungrej, në Lezhë. Përkrah forcave bashkiake, vullnetarëve dhe shërbimit pyjor, në operacion janë angazhuar një helikopter i Forcës Ajrore, 132 efektivë ushtarakë, 7 mjete, 3 automjete zjarrfikëse dhe 2 autoambulanca. Deri në momentin e raportimit, rreziku për banesat është shmangur, ndërsa trupat e FA vijnë në operacionin në terren.

Në kuadër të monitorimit dhe drejtimit të angazhimit të trupave, Komandanti i Forcës Tokësore, gjeneralmajor Petrit Çuni, vizitoi efektivët e angazhuar në zonat e Pukës, Lezhës, Matit dhe Shkodrës, duke u njohur nga afër me situatën dhe vështirësitë e operacionit.

Në takimin me trupat, gjeneralmajor Çuni vlerësoi guximin, përkushtimin dhe qëndrueshmërinë e efektivëve që prej ditësh përballen me flakët, lodhjen dhe kushtet e vështira të terrenit. Prania e drejtuesit të Forcës Tokësore në vijën e parë përcolli edhe një mesazh të qartë mbështetjeje për ushtarakët që vijnë në kryejnë detyrën në mbrojtje të jetës, pronës dhe mjedisit.

Në Malin e Tërbunit, bashkia Pukë, në fshatin Lundër, bashkia Mat, si dhe në Mnelë dhe Bardhaj të Shkodrës, njësitë e Forcës Tokësore vijnë në operacionet për përballimin e situatës.

Regjimenti i Këmbëorisë së Veriut është angazhuar në disa prej këtyre vatrave, ndërsa Batalioni i Këmbëorisë së Lehtë po kontribuon në operacionet e emergjencave civile në zonën e Shkodrës.

Një operacion në disa fronte

Shtrirja e angazhimit tregon përmasën e operacionit të Forcave të Armatosura në përballimin e situatave të emergjencës. Nga terrenet malore të veriut deri në zonat e jugut, efektivët e FA-së po operojnë në koordinim me strukturat vendore, zjarrfikësit, shërbimet pyjore dhe forcat vullnetare.

Forcat tokësore në terren dhe kapacitetet ajrore në mbështetje të tyre përbëjnë një kombinim të rëndësishëm operacional, veçanërisht në zonat ku terreni i vështirë e bën të kufizuar ndërhyrjen vetëm me mjete tokësore.

Në çdo vatrë zjarri, objektivi mbetet i njëjtë: izolimi i flakëve, mbrojtja e banesave dhe infrastrukturës, parandalimi i përhapjes së zjarrit dhe garantimi i sigurisë së qytetarëve.

Nga Himara në Lezhë, nga Puka e Mati në Shkodër e Fier, Forcat e Armatosura vijnë në qëndrojnë në terren, në gatishmëri dhe në mbështetje të komuniteteve.

Në situatat e emergjencës, gatishmëria nuk është vetëm një detyrë, është prani, përgjegjësi dhe veprim.

FORCË, GATISHMËRI, MISION

Forcat e Armatosura në
stërvitje operationale, aty
ku përgatitja kthehet në
aftësi për të vepruar

ANJEZA MUSOLLARI,
Shefe e Sektorit të Botimeve

Nga kabina e helikopterit te duart e një fëmije që provon për herë të parë kapelën e të atit. Një jetë në Forcën Ajrore, një karrierë e ndërtuar mbi disiplinën dhe përgjegjësinë, një vlerësim nga shteti shqiptar dhe një brez i ri që sheh nga afër çfarë do të thotë të jesh pjesë e uniformës.

NJË JETË E NDËRTUAR NË AJËR

Ka profesione që mësohen në shkollë. Ka të tjera që, përtej shkollës, kërkojnë karakter, qetësi, disiplinë dhe përgjegjësi të jashtëzakonshme. Të jesh pilot ushtarak është një prej tyre.

Në kabinën e një helikopteri, çdo vendim ka peshë. Çdo sekondë kërkon përqendrim. Çdo fluturim është një kombinim i njohurive teknike, eksperiencës dhe besimit të ekipi. Për këtë arsye, historia e një piloti të Forcave të Armatosura nuk matet vetëm me numrin e viteve të shërbimit, por edhe me përgjegjësitë që ka mbajtur, misionet që ka përballuar dhe njerëzit me të cilët ka ndarë detyrën.

Nënkolonel Ervin Buzi është pjesë e kësaj historie.

Ai e nisi rrugëtimin profesional në Forcën Ajrore në vitin 2002, kur përfundoi Akademinë e Forcave Ajrore. Që prej asaj kohe, rruga e tij profesionale është lidhur ngushtë me avionët, helikopterët, bazat ajrore dhe strukturat operacionale të Forcave të Armatosura.

Nga **piloti i Forcës Ajrore**, te piloti i **Skuadriljes AB-205**, nga eksperiencia në aviacionin transportues deri te detyrat e instruktorit të fluturimit, komandantit të ekuipazhit dhe më pas pozicionet drejtuese në strukturat operacionale, karriera e tij ka kaluar nëpër disa prej niveleve më të rëndësishme të profesionit të aviatorit ushtarak.

Në vitin 2011 përfundoi studimet master pranë Universitetit “Justiniani”, ndërsa në vitin 2017 vijoi formimin e tij në Akademinë e Forcave të Armatosura.

Kjo rrugë tregon se **profesioni i ushtarakut nuk përfundon me marrjen e uniformës dhe gradës**. Ai vazhdon përmes formimit, trajnimit, specializimit dhe përvojës së fituar në vite.

Nënkolonel Buzi ka shërbyer në Forcën Ajrore nga viti **2002 deri në vitin 2023**, duke kryer detyra të ndryshme në repartet ajrore dhe bazat ushtarake. Përgjatë kësaj periudhe, ai ka qenë pilot, pilot i Skuadriljes AB-205, instruktor fluturimi, komandant ekuipazhi, shëf i Seksionit të Planifikimit, shëf i Seksionit të Operacioneve dhe komandant i Grupit Operacional.

Janë detyra që e zhvendosin një ushtarak nga përgjegjësia individuale te përgjegjësia për njerëzit, misionin dhe funksionimin e një strukture.

Nga kabina e pilotit te drejtimi operacional.

Ky është një nga dimensionet më të rëndësishme të karrierës së tij. Sepse një pilot ushtarak nuk është vetëm

NË QIELL ME UNIFORMË, NË TOKË ME FAMILJEN

Nënkolonel Ervin Buzi, historia e një piloti që e ktheu fluturimin në profesion, detyrën në përkushtim dhe uniformën në trashëgimi

ai që ngrihet në ajër. Është edhe ai që di të planifikojë, të vlerësojë situatën, të marrë vendime, të drejtojë ekipin dhe të garantojë që një mision të zhvillohet me profesionalizëm.

Dhe pikërisht këtu qëndron edhe një nga vlerat e karrierës së nënkolonel Buzit: **eksperiencia e pilotit është shndërruar gradualisht në eksperiencë drejtimi**.

KUR PROFESIONI BËHET PJESË E FAMILJES

Një kapelë e madhe për një kokë të vogël, por një simbol i madh për një brez të ri

Fotografitë janë ato që tregojnë ngjarje të jetës sonë, por ka fotografi që tregojnë histori dhe e tillë është dhe fotografia e nënkolonel Ervin Buzit me të birin. Është nga ato imazhe

që nuk kanë nevojë për shumë fjalë.

Një fëmijë mban në kokë kapelën e të atit. Uniforma është aty. Shenjat e gradës janë aty. Por mbi të gjitha është **buzëqeshja e një babai dhe kureshtja e një fëmije**.

Në pamje të parë, është një moment familjar.

Në një kuptim më të gjerë, është edhe një fotografi për **vazhdimësinë**.

Sepse çdo ushtarak e di se uniforma nuk qëndron vetëm në repart. Ajo udhëton në shtëpi përmes historive, kujtimeve, pritjes, shqetësimit të familjes dhe krenarisë së njerëzve më të afërt.

Pas çdo piloti që ngrihet në ajër është një familje që pret kthimin e tij.

Pas çdo oficeri që merr një detyrë të re është një familje që ndan me të përgjegjësinë, sakrificat dhe mungesat.

Dhe në rastin e një fëmije, uniforma e babait mund të jetë një nga kujtimet e para që lidhet me fjalë të tilla si **shërbim, përgjegjësi, guxim dhe atdhe**.

Për vogëlushin, ajo kapelë është thjesht një lojë. E provon me kureshtjen dhe pafajësinë e një fëmije, pa e ditur se mbi kokë nuk ka vendosur thjesht një kapelë, por një copëz të jetës së të atit.

Për një prind që ka kaluar më shumë se dy dekada në Forcat e Armatosura, ajo fotografi ka një tjetër peshë. Ajo sjell emocionin e viteve të shërbimit, të uniformës, të sakrificave dhe të rrugës së përshkuar, por edhe një shpresë të heshtur për atë që do të vijë.

Është një çast i vogël në dukje, por i madh në kuptim, një moment ku e shkuara takohet me të ardhmen.

Një brez që ka shërbyer, ka mbajtur mbi supe përgjegjësi dhe ka dhënë nga vetja, përballë një brezi që sapo ka nisur të njohë botën. Dhe ndoshta, pa e kuptuar ende, vogëlushi po prek për një çast historinë e babait të tij, një histori të shkruar me uniformë, përkushtim dhe dashuri për detyrën.

Nuk është e nevojshme që fëmija të ndjekë të njëjtën rrugë profesionale. Por vlerat e trashëguara nga familja, puna, disiplina, përgjegjësia, respekti për detyrën, janë një pasuri që kalon nga një brez te tjetri.

Dhe kjo është një nga anët më njerëzore të jetës ushtarake.

Uniforma mund të jetë e njërit, por krenaria e saj është e gjithë familjes.

Nga familja te institucioni

Një karrierë ushtarake nuk ndërtohet vetëm nga individi. Pas saj qëndron institucioni.

Forcat e Armatosura janë një sistem ku përvoja e një ushtaraku ndërtohet përmes shkollimit, trajnimit, komandimit, strukturave dhe njerëzve që i japin mundësi profesionistit të zhvillohet.

Në këtë kuadër, roli i drejtimit të Forcave të Armatosura është thelbësor.

Shefi i Shtabit të Përgjithshëm të Forcave të Armatosura, gjenerallejtënant Arben Kingji, përfaqëson pikërisht këtë dimension të institucionit: atë të një strukture që mbështet zhvillimin profesional, standardet, gatishmërinë dhe vlerësimin e njerëzve të saj. Një ushtri e aftë nuk ndërtohet vetëm me mjete dhe teknologji.

Ajo ndërtohet mbi njerëz të përgatitur.

Dhe historia e një piloti si nënkolonel Ervin Buzi është pjesë e këtij kapitali njerëzor.

Njohuritë e tij në pilotim, eksperiencia në avionë transporti dhe helikopterë, përvoja si instruktor fluturimi, si komandant ekuipazhi dhe si drejtues operacional, përbëjnë një kontribut në memorien profesionale të Forcës Ajrore.

NJË YLL PËR NJË RRUGË SHËRBIMI

Kur shteti njeh njeriun pas uniformës

Në vitin **2025**, puna dhe kontributi i nënkolonel Ervin Buzit u shoqëruan edhe me një moment të veçantë vlerësimi publik, përmes marrjes së **“Yllit të Mirënjohjes Publike”**, në një ceremoni ku vlerësimi iu dorëzua nga **Kryeministri Edi Rama**.

Fotografia e këtij momenti, e ruajtur mes kujtimeve të karrierës, merr një rëndësi të veçantë. Aty është një ushtarak që përfaqëson një profesion të tërë.

Është institucioni që e ka formuar. Është shteti që e vlerëson. Dhe është njeriu që qëndron pas uniformës.

Vlerësimet publike kanë kuptim kur nuk shihen vetëm si një dekoratë në gjoks, por si një mënyrë për të njohur **punën e bërë ndër vite**.

Në rastin e një piloti, pas një vlerësimi të tillë qëndrojnë orë fluturimi, trajnime, përgjegjësi, vendimmarrje, punë në ekip dhe një karrierë e ndërtuar hap pas hapi.

Nga viti 2002, kur nisi rrugëtimin në Forcën Ajrore, deri te detyrat drejtuese që pasuan, Ervin Buzi ka kaluar nëpër disa etapa të rëndësishme të profesionit.

Pilot. Instruktor. Komandant. Drejtues operacional.

Katër role që përmbledhin një pjesë të rëndësishme të rrugëtimit të tij.

Dhe mbi të gjitha, një fjalë që i bashkon të gjitha:

PËRGJEGJËSI

Një pilot, një familje, një institucion

Një rrugëtim më shumë se dydekadësh, ku çdo etapë ka lënë gjurmën e vet: nga vitet e para të formimit, te përvoja e fituar në shërbim, nga emocionet e fluturimit te përgjegjësia që sjell çdo mision.

Në ajër, kërkohet përqendrim absolut. Nuk ka vend për pakujdesi. Çdo lëvizje, çdo vendim dhe çdo sekondë kanë peshën e tyre. Por, kur mbyllet dera e kabinës dhe mbaron detyra, mbetet njeriu.

Ai që kthehet në shtëpi.

Ai që ka një familje që e pret, një fëmijë që e sheh me sytë e vet si heroin e tij dhe njerëz të afërt që, edhe pa e veshur uniformën, kanë qenë pjesë e kësaj rruge.

Sepse një karrierë ushtarake nuk ndërtohet vetëm në bazat, në kabinat e mjeteve fluturuese apo në stërvitje. Ajo ndërtohet edhe në ato momente të heshtura që nuk regjistrohen në asnjë dokument: në mungesat e familjes,

në shqetësimin e atyre që presin, në sakrificat e vogla të përditshme dhe në krenarinë që vjen kur e di se puna jote ka një qëllim më të madh se vetja.

Mbi dy dekada shërbim kanë krijuar jo vetëm një pilot me përvojë, por një njeri që e njeh peshën e fjalës **përgjegjësi**.

Jo te uniforma që bie në sy.

Jo te grada që mban mbi supe.

Jo vetëm te vitet e shërbimit.

Por te njeriu që qëndron pas tyre.

Te ai që ka zgjedhur një profesion të vështirë dhe e ka kthyer atë në një mënyrë për t'i shërbyer vendit, pa harruar kurrë se përpara se të jetë pilot, oficer apo ushtarak, është **bashkëshort, baba, familjar dhe njeri**.

Në fund të fundit, uniforma tregon detyrën. **Karakteri tregon njeriun**.

Kjo është historia që fshihet pas një uniforme.

Dhe ky është edhe kuptimi më i gjerë i një vlerësimi shtetëror: të mos shohësh vetëm gradën, por njeriun që e ka mbajtur atë uniformë me përgjegjësi.

ERË E RE, POR E NJËJTA THIRRJE

Forcat e Armatosura ndryshojnë me kohën. Ndryshojnë teknologjitë, avionët, helikopterët, procedurat dhe standardet.

Por një gjë mbetet e pandryshuar: **njeriu që qëndron pas misionit**.

Historia e **nënkolonel Ervin Buzit është një histori e këtij njeriu**.

Një djalë që nisi rrugën e aviacionit ushtarak në vitin 2002.

Një oficer që u rrit profesionalisht përmes shkollimit dhe eksperiencës.

Një pilot që u bë instruktor.

Një komandant që mori përgjegjësi për njerëz dhe misione.

Një familjar që e sheh sot të birin të provojë kapelën e tij.

Dhe një ushtarak që në vitin 2025 mori një vlerësim publik nga shteti shqiptar.

Një karrierë nuk përfundon me një dekoratë.

Ajo mbetet në kujtesën e institucionit, në historinë e Forcave të Armatosura dhe, mbi të gjitha, në kujtesën e familjes.

Sepse një ditë, kur ajo kapelë të jetë bërë shumë e madhe për një kokë të vogël, fëmija do të kujtojë se dikur e mbante atë për pak minuta.

Dhe ndoshta do të kujtojë edhe buzëqeshjen e të atit.

Një histori shërbimi.

Një familje pas uniformës.

Një institucion që vlerëson njerëzit e tij.

Dhe një brez që sheh nga e ardhmja.

ERË E RE NË AJËR, TRASHËGIMI E PËRGJEGJËSISË NË TOKË.

ANJEZA MUSOLLARI,
Shefe e Sektorit të Botimeve

Njëzet e pesë vjet më pas, 11 Shtatori mbetet një nga ato data që nuk i përkasin vetëm kalendarit. Ajo i përket kujtesës së njerëzimit. Më 11 shtator 2001, në zemër të Shteteve të Bashkuara të Amerikës, një sulm terrorist mori jetën e mijëra njerëzve dhe ndryshoi përgjithmonë mënyrën se si bota e konceptonte sigurinë, rrezikun dhe mbrojtjen e jetës njerëzore.

Data të caktuara shënojnë historinë, si dhe data që e ndajnë historinë në **para dhe pas**.

11 shtatori është njëra prej tyre.

Në mëngjesin e 11 shtatorit 2001, bota po jetonte një ditë të zakonshme. Njerëzit shkonin në punë, udhëtonin, takonin familjet, nisinin një tjetër ditë në ritmin e zakonshëm të jetës. Në Nju Jork, Qendra Botërore e Tregtisë ishte një nga simbolet më të njohura të qytetit dhe të jetës moderne. Kullat Binjake ngriheshin mbi horizont si një pjesë e pandashme e qytetit.

Pastaj, brenda pak minutash, gjithçka ndryshoi.

Dy avionë të rrëmbyer u përplasën me Kullat Binjake. Një tjetër goditi Pentagonin, ndërsa një avion i katërt u rrëzua në Pensilvani. Në Nju Jork, ndërtesat që për dekada kishin simbolizuar forcën e qytetërimit modern u përfshinë nga flakët dhe tymi.

Por pas pamjeve të ndërtesave, pas kolonave të tymit, pas zhurmës së sirenave dhe kaosit, ishte ajo që nuk mund të matet me asnjë statistikë, **jeta njerëzore**.

Mijëra njerëz nuk u kthyen më në shtëpitë e tyre. Mijëra familje humbën njerëzit e tyre më të dashur.

Qindra punonjës të shërbimeve të emergjencës, zjarrfikës, policë dhe pjesëtarë të ekipeve të shpëtimit hynë në ndërtesat që po digjeshin, ndërsa shumë të tjerë ndihmonin njerëzit të largoheshin nga rreziku. Në ato orë të jashtëzakonshme, një fjalë mori një kuptim të veçantë, **detyrë**.

Heroizmi nuk ka nevojë për duartrokitje

Në historinë e forcave të sigurisë dhe të mbrojtjes, ekziston një parim që nuk shkruhet vetëm në manuale, kur rreziku afrohet, dikush duhet të ecë drejt tij për t'i shpëtuar të tjerët.

11 shtatori e tregoi këtë me një forcë të jashtëzakonshme.

Ndërsa mijëra njerëz përpiqeshin të largoheshin nga ndërtesat dhe zonat e rrezikut, zjarrfikës, policë, mjekë, pjesëtarë të ekipeve të emergjencave dhe qytetarë të zakonshëm u drejtuan në kahun e kundërt.

Ata nuk e dinin se çfarë do të gjenin. Nuk e dinin nëse do të ktheheshin. Por detyra e tyre ishte më e madhe se frika. Kjo është një nga pamjet më të fuqishme që 11 shtatori i ka lënë historisë së sigurisë, **në momentin kur shoqëria përballet me rrezikun, vlera e njeriut që shërben për të mbrojtur të tjerët bëhet e pazëvendësueshme**.

Në atë ditë, uniforma nuk ishte thjesht veshje. Ishte përgjegjësi. Ishte besim. Ishte betim. Ishte gatishmëri për të vendosur jetën e tjetrit përpara jetës së vet.

Pikërisht këtu 11 shtatori merr një kuptim që shkon përtej tragjedisë amerikane. Ai bëhet një kujtesë universale për të gjithë ata që shërbejnë në strukturat e sigurisë, mbrojtjes dhe emergjencave: **detyrimi për të mbrojtur jetën njerëzore nuk njihet kufij gjeografikë**.

Në çdo ushtri, në çdo polici, në çdo strukturë emergjence dhe në çdo institucion që ka për mision mbrojtjen e qytetarit, ekziston i njëjti parim themelor: **Të jesh aty kur të tjerët kanë nevojë për ty**.

Një mëngjes që ndryshoi konceptin e sigurisë

Përpara 11 shtatorit, shumë prej kërcënimeve ndaj sigurisë shiheshin përmes një logjike tradicionale. Kufijtë. Forcat e armatosura. Territori. Pajisjet. Kapacitetet.

Por sulmet e 11 shtatorit treguan se kërcënimi mund të shfaqet në një formë tjetër: i papritur, asimetrik, i decentralizuar dhe me pasoja që tejkalojnë çdo parashikim.

Kjo e bëri botën e sigurisë të rishikonte shumë prej koncepteve të saj. Siguria nuk mund të konsiderohej më vetëm si mbrojtje e territorit. Ajo duhej parë edhe si mbrojtje e **njeriut, infrastrukturës kritike, informacionit, transportit, hapësirës ajrore dhe sistemeve të komunikimit**. 11 shtatori u shndërrua kështu në një pikë kthese për mënyrën se si

11 SHTATORI: NJË DITË, NJË TRAGJEDI, NJË MËSIM PËR NJERËZIMIN

institucionet e sigurisë dhe mbrojtjes analizojnë kërcënimet.

Mësimi ishte i qartë: **Rreziku nuk paralajmëron gjithmonë**.

Prandaj, gatishmëria nuk mund të ndërtohet vetëm në momentin e krizës. Ajo ndërtohet shumë më herët. Në stërvitje. Në planifikim. Në bashkëpunim. Në shkëmbimin e informacionit. Në ndërveprueshmëri. Në teknologji. Por mbi të gjitha, në **njeriun e përgatitur**.

Nga tymi i kullave, një mësim për brezat

Pamjet e 11 shtatorit janë parë dhe rishikuar miliona herë. Por me kalimin e viteve ekziston një rrezik tjetër: që imazhi të mbetet, ndërsa kuptimi të zbehet. Prandaj kujtesa ka rëndësi.

Jo për të rikthyer frikën. Jo për të ushqyer urrejtjen. Por për të mos harruar çmimin që njerëzimi paguan kur dhuna vendoset mbi jetën.

Në zemër të çdo përkujtimi të 11 shtatorit duhet të jetë njeriu. Ai që nuk u kthye në shtëpi. Nëna që priti. Fëmija që humbi prindin. Miku që mbeti duke pritur një telefonatë që nuk erdhi kurrë. Zjarrfikësi që hyri në ndërtesë. Polici që qëndroi në post. Mjeku që punoi pa pushim. Qytetari që ndihmoi një të panjohur.

Kjo është fytyra e vërtetë e 11 shtatorit. Jo vetëm ndërtesat që u shembën. Por jetët që u këputën. Jo vetëm tymi që mbuloi Nju Jorkun. Por heshtja që hyri në mijëra familje.

Siguria fillon me kujtesën

Për një gazetë që i kushtohet Forcave të Armatosura, një ngjarje e tillë nuk mund të trajtohet vetëm si kapitull i historisë ndërkombëtare.

Ajo është edhe një reflektim mbi vetë kuptimin e **shërbimit**.

Ushtaraku nuk stërvitet vetëm për një betejë. Ai stërvitet për të qenë i përgatitur për të panjohurën. Kjo është arsyeja pse ushtritë moderne investojnë në arsimim, stërvitje, teknologji, inteligjencë, komunikim, logjistikë dhe ndërveprueshmëri.

Sepse një krizë nuk vjen gjithmonë në formën që është parashikuar. 11 shtatori e bëri këtë të dukshme në mënyrë dramatike. Bota kuptoi se kërcënimet moderne mund të jenë të ndryshme nga ato që njiheshin më parë dhe se përgjigja ndaj tyre kërkon jo vetëm forcë, por **parashikim, koordinim dhe profesionalizëm**.

Në këtë kuptim, kujtimi i 11 shtatorit është edhe një thirrje për përgatitje.

Një ushtri moderne duhet të jetë e aftë të reagojë ndaj kërcënimeve të ndryshme. Duhet të jetë e aftë të bashkëpunojë. Duhet të komunikojë. Duhet të mësojë nga e kaluara. Dhe mbi të gjitha, duhet të kuptojë se pas çdo operacioni, çdo harte, çdo plani dhe çdo statistike qëndrojnë njerëz.

Një minutë heshtje për jetën

Ka raste kur historia nuk ka nevojë për shumë fjalë. Mjafton një emër. Një fotografi. Një familje. Një uniformë. Një lule. Një minutë heshtje.

11 shtatori është një prej atyre momenteve.

Njëzet e pesë vjet më vonë, kullat nuk ekzistojnë më, por kujtesa e tyre vazhdon të jetojë. Horizonti i Nju Jorkut ka ndryshuar. Bota ka ndryshuar. Teknologjia ka ndryshuar. Doktrinat e sigurisë kanë ndryshuar. Mënyra e reagimit ndaj krizave ka ndryshuar.

Por një gjë nuk duhet të ndryshojë kurrë: **vlera e jetës njerëzore**.

Në këtë përvjetor, kujtimi nuk duhet të jetë vetëm për atë që ndodhi atë mëngjes. Duhet të jetë edhe për ata që u ngritën përballë tragjedisë. Për ata që shpëtuan. Për ata që kërkuan të mbijetuar. Për ata që punuan pa pushim. Për ata që humbën jetën duke shpëtuar të tjerët. Dhe për familjet që, edhe pas kaq vitesh, vazhdojnë të jetojnë me një mungesë që nuk mund të zëvendësohet.

Një botë më e ndërgjegjshme për rrezikun

Historia e 11 shtatorit nuk mbyllet me rrëzimin e kullave. Ajo vazhdon në çdo debat profesional mbi sigurinë. Në çdo stërvitje kundër emergjencave. Në çdo plan evakuimi. Në çdo procedurë të reagimit. Në çdo sistem alarmi. Në çdo përpjekje për të shpëtuar një jetë.

Sepse një nga mësimet më të forta të asaj dite është se **parandalimi dhe gatishmëria janë po aq të rëndësishme sa reagimi**.

Një sistem sigurie matet jo vetëm nga mënyra se si sillet kur kriza ka ndodhur, por edhe nga aftësia për ta parandaluar, zbuluar dhe menaxhuar rrezikun përpara se ai të shndërrohet në katastrofë.

Kjo është arsyeja pse profesionistët e sigurisë nuk mund të ndalojnë së mësuari. Çdo krizë është një mësim. Çdo gabim është një paralajmërim. Çdo jetë e humbur është një kujtesë për përgjegjësinë që kanë ata që shërbejnë.

11 Shtatori, një kujtesë që nuk plaket

Ka kaluar një çerek shekulli. Brezi që e përjetoi atë mëngjes e mban ende në kujtesë. Brezi që erdhi më pas e njeh përmes fotografive, filmimeve dhe rrëfimeve. Dhe brezat që do të vijnë duhet ta njohin jo për të jetuar me frikën e së shkuarës, por për të kuptuar përgjegjësinë ndaj së ardhmes.

Sepse kujtesa nuk është thjesht të dish se çfarë ka ndodhur. Kujtesa është të kuptosh **pse duhet të mos harrohet**.

11 shtatori na kujton se qytetërimi është i fuqishëm, por edhe i brishtë. Na kujton se teknologjia është e domosdoshme, por nuk zëvendëson njeriun. Na kujton se institucionet janë të rëndësishme, por në momentin e krizës vendosin njerëzit. Na kujton se uniforma ka kuptim vetëm kur ajo shoqërohet me përgjegjësi. Dhe na kujton, mbi të gjitha, se siguria nuk është një gjendje që fitohet një herë e përgjithmonë.

Ajo ndërtohet çdo ditë.

Me profesionalizëm. Me vigjencë. Me bashkëpunim. Me dije. Me përgatitje. Me përgjegjësi.

Në 11 shtator 2001, bota pa një tragjedi që tronditi ndërgjegjen e saj.

Njëzet e pesë vjet më vonë, kujtimi i asaj dite mbetet një mesazh i fuqishëm për çdo shoqëri dhe për çdo strukturë që ka për mision mbrojtjen e jetës: **Të jesh i përgatitur nuk do të thotë të jetosh me frikën e rrezikut. Do të thotë të kesh përgjegjësinë për të mbrojtur jetën kur rreziku shfaqet**.

Dhe ndoshta ky është mësimi më i madh që mund të nxjerrim nga ajo ditë. Të mos harrojmë njerëzit. Të mos harrojmë sakrificën. Të mos harrojmë detyrën. Të mos harrojmë se pas çdo statistike qëndron një jetë. Dhe se historia, sado e dhimbshme të jetë, ka një detyrë të shenjtë: **të na mësojë që e nesërmja të jetë më e sigurt se dje**.

11 Shtator 2001, një ditë që bota nuk duhet ta harrojë

ANJEZA MUSOLLARI,
Shefe e Sektorit të Botimeve

Nga alfabeti që u ndërtua me mund e sakrificë, te një kohë kur po e shkatërrojmë gjuhën me nxitim, pakujdesi dhe indiferencë

Ka një paradoks të madh në kohën tonë. Nuk kemi pasur kurrë kaq shumë mundësi për të shkruar dhe për të lexuar, por duket se nuk kemi pasur kurrë më pak durim për të bërë të dyja siç duhet. Telefoni është në dorën tonë. Ekrani është gjithmonë ndezur. Fjalët janë vetëm një prekje larg. Mesazhet dërgohen në sekonda. Informacioni qarkullon me shpejtësinë e dritës.

Dhe megjithatë, në këtë epokë të mbushur me fjalë, **fjala po varfërohet**.

Shkronjat po bien. Fjalitë po shkurtohen. Libri po mbyllet. Gjuha po deformohet. Leximi po humbet terren.

Dhe ajo që është edhe më shqetësuese: **po mësohemi me këtë**.

Me rastin e Ditës Ndërkombëtare të Shkrim-Leximit, Drejtoria e Përgjithshme e Arkivave ka sjellë për publikun një ekspozitë dokumentare që ndjek rrugëtimin e gjuhës shqipe, nga alfabeti deri te standardizimi. Është një ekspozitë që nuk duhet parë vetëm si një aktivitet kulturor.

Duhet parë si një **pasqyrë përpara së cilës duhet të ndalemi**.

Sepse ndërsa shohim dokumentet e së kaluarës dhe përpjekjen e jashtëzakonshme të atyre që punuan për gjuhën shqipe, lind një pyetje e dhimbshme:

A po e çojmë përpara gjuhën që paraardhësit tanë e ndërtuan me aq mund, apo po e bastardojmë atë çdo ditë pa e kuptuar?

Ata luftuan për alfabetin. Ne po luftojmë me tastierën. Ka qenë një kohë kur një shkronjë nuk ishte thjesht një shenjë.

Ishte identitet. Ishte kulturë. Ishte një copëz e ekzistencës së një populli. Ata që punuan për gjuhën shqipe nuk kishin telefon inteligjent.

Nuk kishin tastiera elektronike. Nuk kishin programe korrigjimi. Nuk kishin motorë kërkimi. Nuk kishin inteligjencë artificiale.

Kishin diçka shumë më të fuqishme: vetëdijen se pa gjuhë nuk ka komb.

Ata shkruanin me dorë. Mblidhnin libra. Hulumtonin dokumente. Debatonin për shkronjat. Përpiqeshin të gjenin mënyrën më të mirë për ta shprehur shqipen. Dhe pas shumë përpjekjesh, Shqipëria hyri në rrugën e standardizimit të gjuhës.

Sot kemi një alfabet të konsoliduar. Kemi një gjuhë standarde. Kemi shkolla. Kemi universitete. Kemi libra. Kemi biblioteka. Kemi teknologji. Kemi gjithçka që na duhet për të shkruar dhe lexuar. Por kemi filluar të humbasim diçka tjetër: kujdesin. Kujdesin për fjalën. Kujdesin për fjalinë. Kujdesin për librin. Kujdesin për mendimin. Dhe kjo është më e rrezikshme nga sa duket.

Nuk po humbasim vetëm drejtshkrimin Kur një njeri shkruan keq një fjalë, problemi mund të duket i vogël.

Një germë e munguar. Një presje e harruar. Një fjali pa pikë. Një gabim drejtshkrimor. Një shkurtim.

Por problemi nuk është vetëm gjuha. Pas gjuhës qëndron mendimi.

Gjuha është instrumenti me të cilin njeriu mendon, argumenton, pyet, kundërshton, bind, dëshmon dhe krijon.

Sa më e varfër të bëhet gjuha, aq më e varfër rrezikon të bëhet edhe mënyra e të shprehurit të mendimit.

Prandaj shqetësimi për shkrimin dhe leximin nuk është një nostalgji e mësuesve të gjuhës shqipe.

Nuk është një betejë e brezit të vjetër kundër telefonit. Nuk është luftë kundër teknologjisë.

Përkundrazi.

Teknologjia është një nga mjetet më të mëdha që njerëzimi ka krijuar për të përhapur dijen. Problemi është se mjeti po fillon të përcaktojë mënyrën se si mendojmë.

Mesazhi duhet të jetë i shpejtë. Teksti duhet të jetë sa më i shkurtër. Fjala duhet të jetë sa më e thjeshtë. Përgjigjia duhet të vijë menjëherë.

Por mendimi i madh nuk lind gjithmonë shpejt. Ka mendime që kërkojnë heshtje. Ka libra që kërkojnë ditë. Ka fjali që kërkojnë të rilexohen. Ka ide që duhen përtypur. Dhe pikërisht këtë durim po e humbasim.

Një shoqëri që nuk lexon bëhet më e lehtë për t'u mashtruar

Leximi nuk është vetëm një aktivitet kulturor. Është një aftësi qytetare. Njeriu që lexon më shumë ka më shumë mundësi të krahasojë.

Të dallojë. Të dyshojë. Të analizojë. Të kuptojë kontekstin. Të mos besojë çdo titull. Të mos pranojë çdo informacion s

Në epokën e rrjeteve sociale, kjo është më e rëndësishme se kurrë. Çdo ditë na vijnë përpara mijëra lajme, opinione, fotografi, video dhe deklarata. Shpesh nuk kemi kohë t'i verifikojmë. Lexojmë titullin dhe gjykojmë. Lexojmë dy rreshta dhe japim verdiktin. Shikojmë një video dhe mendojmë se kemi kuptuar gjithçka. Por leximi i vërtetë kërkon më shumë. Kërkon të ndalosh.

Të pyesësh. Të krahasosh. Të kërkosh burimin. Të kuptosh se çfarë thuhet dhe, po aq e rëndësishme, çfarë nuk thuhet.

Kjo është arsyeja pse një shoqëri që lexon është më e vështirë për t'u manipuluar.

Një qytetar që lexon nuk është thjesht një qytetar më i ditur.

Është një qytetar më i lirë. Libri nuk është armik i telefonit

Nuk ka nevojë të shpallim luftë kundër teknologjisë.

Nuk ka kuptim t'u themi të rinjve: “Lëreni telefonin dhe merrni librin”.

Bota ka ndryshuar. Edhe libri ka ndryshuar. Sot libri mund të jetë në letër.

Mund të jetë në ekran. Mund të jetë audio. Mund të gjendet

KUR SHKRONJAT HUMBASIN, NJË KOMB HUMB ZËRIN

Një alarm për shkrimin, leximin dhe gjuhën shqipe në epokën e nxitimit

në një bibliotekë elektronike. Forma mund të ndryshojë. Por akti i leximit nuk duhet të zhduket.

Problemi nuk është telefoni. Problemi është kur telefoni bëhet zëvendësues i mendimit. Problemi nuk është rrjeti social. Problemi është kur rrjeti social bëhet e vetmja dritare përmes së cilës shohim botën. Problemi nuk është mesazhi i shkurtër. Problemi është kur nuk dimë më të shkruajmë një paragraf të plotë. Dhe problemi nuk është se të rinjtë përdorin një gjuhë të re në komunikimin e përditshëm.

Problemi fillon kur ajo gjuhë hyn në çdo hapësirë: në shkollë, në administratë, në media, në dokumente, në komunikimin profesional.

Kur gabimi bëhet normë, norma fillon të humbasë kuptimin.

Shqipja nuk është një aplikacion që përditësohet me një klik

Gjuhët ndryshojnë. Kjo është e natyrshme. Çdo gjuhë e gjallë pasurohet me fjalë të reja, huazime, shprehje dhe forma të reja komunikimi. Shqipja nuk mund të mbetet e ngrirë në kohë.

Por të pasurosh një gjuhë është diçka tjetër nga ta varfërosh atë. Të sjellësh një fjalë të re është pasuri. Të harrosh fjalët e bukura shqipe është humbje. Të komunikosh me botën është zhvillim. Të kesh turp nga fjala shqipe është varfëri kulturore. Të mësosh gjuhë të huaja është domosdoshmëri. Të mos dish mirë gjuhën tënde është problem.

Shqipja nuk ka nevojë të mbyllet nga bota. Ka nevojë të jetë e sigurt në identitetin e vet dhe e hapur ndaj botës.

Sepse një gjuhë e fortë nuk ka frikë nga fjalët e reja. Por një shoqëri e shëndetshme nuk duhet të pranojë që padija të shitet si modernitet.

Shkrimi është disiplinë

Ka një arsye pse shkrimi mësohet në shkollë. Sepse të shkruash do të thotë të mendosh. Kur shkruan, duhet të zgjedhësh fjalën. Duhet të ndërtosh fjalinë. Duhet të lidhësh idetë. Duhet të vendosësh argumentin. Duhet të dallosh thelbin nga e panevojshmja.

Shkrimi është disiplinë mendore. Prandaj nuk duhet të kënaqemi me faktin se “kuptohemi”. Njeriu mund të kuptohet edhe me një fjali të shkruar keq.

Por kultura e një shoqërie matet edhe nga mënyra se si ajo e përdor gjuhën.

Një dokument zyrtar. Një artikull. Një letër. Një libër. Një tekst shkollor. Një raport. Një mesazh.

Të gjitha tregojnë diçka për nivelin e kujdesit që kemi ndaj fjalës.

Dhe pastaj vjen pyetja më e madhe: çfarë po u lëmë fëmijëve?

Çfarë do t'u mbetet brezave të ardhshëm? Do t'u themi se patëm një alfabet të bukur, por nuk patëm durim ta përdornim mirë?

Do t'u tregojmë se paraardhësit tanë punuan për gjuhën shqipe dhe ne e lamë atë të copëtohej në shkurtime, gabime dhe indiferencë?

Do t'u tregojmë se kishim biblioteka, por preferuam të lexonim vetëm titujt?

Se kishim libra, por nuk kishim kohë? Se kishim dije, por kërkuam gjithmonë përgjigjen më të shpejtë?

Kjo do të ishte një trashëgimi e varfër.

Prandaj beteja për shkrim-leximin nuk është vetëm betejë për shkollën. Është betejë për të ardhmen.

Një fëmijë që mëson të lexojë mirë nuk fiton vetëm një aftësi.

Fiton një derë.

Një fëmijë që mëson të shkruajë mirë nuk fiton vetëm një notë. Fiton një zë.

Një i ri që lexon nuk fiton vetëm informacion. Fiton mundësinë të ndërtojë mendimin e vet.

Të lexosh është të udhëtosh pa lëvizur

Ka një arsye pse të gjithë qytetërimet e mëdha e kanë ruajtur librin.

Sepse libri është kujtesa e njerëzimit.

Në një faqe mund të gesh një shekull. Në një roman mund të jetosh një jetë tjetër. Në një histori mund të kuptosh një komb. Në një biografi mund të mësosh nga një njeri që nuk e ke takuar kurrë.

Në një dokument mund të gesh një të vërtetë që koha është përpjekur ta mbulojë.

Prandaj arkivat janë kaq të rëndësishme. Dokumentet e vjetra nuk janë letra të harruara. Janë gjurmët e mendimit njerëzor.

Ekspozita e dokumenteve për historinë e shkrimit dhe të gjuhës shqipe është pikërisht një kujtesë e tillë.

Ajo na tregon se ajo që sot e marrim si të mirëqenë, dikur ka kërkuar përpjekje.

Një alfabet. Një shkronjë. Një libër. Një tekst. Një gjuhë e shkruar.

Asgjë nuk erdhi vetë.

Mos e vrisni fjalën me nxitim

Ndoshta kjo është sëmundja më e madhe e kohës sonë: **nxitimi**.

Nuk kemi kohë të lexojmë. Nuk kemi kohë të shkruajmë. Nuk kemi kohë të dëgjojmë. Nuk kemi kohë të mendojmë.

Duam gjithçka tani.

Por gjuha nuk është fast-food. Mendimi nuk është mesazh i menjëhershëm. Kultura nuk ndërtohet me klikime. Një libër nuk lexohet duke rrëshqitur gishtin mbi ekran. Dija kërkon kohë. Fjala kërkon kujdes. Mendimi kërkon durim.

Dhe një shoqëri që nuk ka më durim për të lexuar, rrezikon të mos ketë më durim as për të kuptuar.

Le ta shpëtojmë gjuhën duke e përdorur mirë

Nuk na kërkohet të bëhemi të gjithë shkrimtarë. Nuk na kërkohet të shkruajmë me gjuhë akademike. Nuk na kërkohet të flasim me fjalor të vështirë.

Na kërkohet diçka shumë më e thjeshtë: **ta respektojmë gjuhën**.

Të shkruajmë saktë. Të lexojmë. Të mësojmë. Të pyesim kur nuk dimë. Të mos kemi turp të korrigjohemi. Të mos e konsiderojmë librin si një objekt të vjetër.

T'u lexojmë fëmijëve. T'i çojmë në biblioteka. T'u dhurojmë libra. Të flasim shqip bukur. Të përdorim fjalët tona. Të ruajmë pasurinë e gjuhës.

Dhe, mbi të gjitha, të mos e ngatërrojmë shpejtësinë me dijen dhe teknologjinë me kulturën.

Në një cep të historisë sonë qëndrojnë njerëz që luftuan për një gjuhë të shkruar. Ata e dinin se pa alfabet nuk kishte rrugë të sigurt drejt dijes. E dinin se pa libra nuk kishte kujtesë. E dinin se pa gjuhë nuk kishte identitet.

Sot alfabeti është aty. Libri është aty. Gjuha është aty. Por rreziku ka ndryshuar.

Sot askush nuk po na e ndalon shkrimin. Ne po e braktisim vetë.

Askush nuk po na i djeg librat. Ne po i lëmë të mbyllur. Askush nuk po na e ndalon leximin. Ne po zgjedhim të mos lexojmë. Askush nuk po na e heq gjuhën.

Ne po e shpërdorojmë atë.

Dhe kjo është arsyeja pse Dita Ndërkombëtare e Shkrim-Leximit nuk duhet të jetë vetëm një datë në kalendar.

Duhet të jetë një **alarm**.

Një alarm për familjen. Për shkollën. Për institucionet. Për median. Për shoqërinë. Për secilin prej nesh.

Sepse një komb nuk humbet gjuhën brenda një nate.

E humbet pak nga pak. Një fjalë të harruar. Një libër të palexuar. Një gabim të pranuar si normal. Një fëmijë që nuk mëson të lexojë me dashuri. Një të ri që beson se libri është i panevojshëm. Një shoqëri që nuk shqetësohet më kur fjala shkruhet keq.

Dhe kur nuk na shqetëson më gjuha e keqe, duhet të shqetësohemi për mendimin që ajo fsheh pas vetes.

Prandaj:

Lexoni.

Jo vetëm për të ditur më shumë.

Shkruani.

Jo vetëm për të komunikuar.

Ruajeni shqipen.

Jo vetëm sepse është gjuha jonë, por sepse në të është shkruar një pjesë e kujtesës sonë.

Sepse alfabetin na e lanë.

Gjuhën na e pasuruan.

Librat na i dhanë.

Tani radha është e jona.

T'u lëmë brezave që vijnë jo një gjuhë të cunguar nga nxitimi, por një gjuhë më të pasur, më të pastër, më të bukur dhe më të denjë për historinë që mbart.

Një popull që humbet librin, humbet kujtesën.

Një popull që humbet gjuhën, humbet zërin.

Por një popull që nuk lexon dhe nuk mendon, rrezikon të humbasë edhe të ardhmen.

Prandaj, ta mbrojmë fjalën. Sepse duke mbrojtur fjalën, mbrojmë mendimin. Dhe duke mbrojtur mendimin, mbrojmë lirinë.

KOLONEL (R) HYSNI GJERGJI,
Agjencia e Industrisë së Mbrojtjes A.I.M

Viti 2026 i gjen 3S-të, spiunazhin, sabotazhin dhe subversionin, si kërcënime të transformuara dhe “hibridizuara” thellësisht. Kjo ka ardhur nga digjitalizimi, intelijenca artificiale, globalizimi i zinxhirëve të furnizimit, përdorimi i kompanive ndërmjetëse dhe ndërthurja e aktorëve shtetërorë me grupet kriminale. Teza qendrore e kësaj analize është se 3S-të nuk funksionojnë më si veprime të ndara. Ato janë hibridizuar në një cikël të integruar ku, spiunazhi identifikon dobësitë, sabotazhi i shfrytëzon ato, ndërsa subversioni manipulon interpretimin politik dhe publik të pasojave. Në raste të tjera, subversioni krijon kushtet për rekrutimin e personelit, spiunazhi depërton në sistem, ndërsa sabotazhi përdoret për ta materializuar dëmin.

Në kuptimin tradicional, spiunazhi lidhej kryesisht me vjedhjen e sekreteve industriale ushtarake, sabotazhi me shkatërrimin fizik të një objekti dhe subversioni me përmbysjen ose dobësimin e rendit politik. Në mjedisin e sotëm të sigurisë, kufijtë ndërmjet 3S janë zbehur. Qëllimi i përdorimit të ndërthurur të 3S është të turbullohet kufiri ndërmjet paqes dhe luftës, të krijohet pasiguri rreth autorësisë dhe të dobësohen shoqëritë demokratike nga brenda. NATO e përmend shprehimisht subversionin si pjesë të strategjive hibride ruse që lidhet me disa komponentë të dezinformacionit.

Hibridizimi i 3S-ve karakterizohet nga katër zhvillime kryesore që kanë ndodhur vitet e fundit. Së pari, hapësira fizike dhe ajo digjitale janë bashkuar. Një operacion që nis me mbledhje informacioni në internet mund të përfundojë në ndërprerjen fizike të një linje prodhimi ushtarak. Një defekt në një pajisje industriale luftarake mund të shkaktohet nga komprometimi i softuerit, i furnizuesit ose i sistemit të mirëmbajtjes. Së dyti, aktorët shtetërorë dhe jo shtetërorë aktualisht po bashkëpunojnë ose mbivendosen.

Një veprim mund të kryhet nga shërbime inteligjente, por të paraqitet në dukje si krim ekonomik, aktivizëm, hakmarrje personale ose incident teknik. NATO ka deklaruar se veprimtaritë hibride ruse në territorin e aleatëve përfshijnë sabotazh, akte dhune, ndërhyrje kibernetike dhe elektronike, dezinformim dhe përdorim të ndërmjetësve.

Së treti, efekti që arrihet është bërë më i rëndësishëm se mjeti që përdoret. Kundërshtari nuk ka domosdoshmërisht nevojë të shkatërrojë një fabrikë. Mund të jetë e mjaftueshme të vonojë prodhimin, të komprometojë besueshmërinë e produktit, të shkaktojë hetime të gjata, të largojë investitorët ose të krijojë frikë te punonjësit. Së katërti, veprimi zhvillohet nën prapenë e luftës së deklaruar midis shteteve. Çdo incident mund të duket i vogël dhe i shkapëputur, por seria e disa incidenteve mund të prodhojë efekt strategjik. Kjo veçori e vështirëson reagimin, sepse shteti duhet të provojë jo vetëm se çfarë ka ndodhur, por edhe autorësinë, qëllimin dhe lidhjen ndërmjet veprimeve të ndryshme. Spiunazhi tradicional mbetet aktiv për industrinë e mbrojtjes. Rekrutimi i personelit në industrinë e mbrojtjes, ndërmjetësit, konfliktet e interesit, shantazhi, përfitimet financiare dhe përdorimi i marrëdhënieve profesionale vazhdojnë të jenë dhe përdoren si metoda të rëndësishme. Por ato tashmë mbështeten nga një mjedis digjital që e rrit shumë sasinë e informacionit të arritshëm dhe shpejtësinë e analizës. Spiunazhi modern kundër industrisë së mbrojtjes nuk synon vetëm dokumentet e klasifikuara në përdorim. Ai kërkon të kuptojë të gjithë sistemin industrial, me kapacitetin real të prodhimit, rezervat, kufizimet teknike, varësitë nga furnizuesit, çmimet, personelin kyç, problemet e cilësisë, infrastrukturën energjetike dhe marrëdhëniet me institucionet shtetërore.

Ringritja e industrisë së mbrojtjes në Europë dhe në hapësirën euroatlantike nuk po zhvillohet në një mjedis normal konkurrues tregtar. Ajo po ndodh në kushtet e luftës në Ukrainë, konkurrencës strategjike ndërmjet fuqive, rritjes së shpenzimeve ushtarake dhe përpjekjes së NATO-s për të zgjeruar prodhimin, rezervat, inovacionin dhe sigurinë e zinxhirëve të furnizimit. *NATO e konsideron tashmë industrinë e mbrojtjes element të drejtpërdrejtë të parandalimit dhe mbrojtjes, sepse realizimi i planeve ushtarake varet nga aftësia e industrisë për të prodhuar në kohë, në sasi të mjaftueshme dhe me standarde të përbashkëta.* Pikërisht për këtë arsye, industria e mbrojtjes është kthyer në objektiv prioritar të veprimtarive armiqësore. Fabrikat, kompanitë teknologjike, qendrat kërkimore shkencore, infrastruktura logjistike, sistemet e komunikimit dhe personeli që punon në këtë sektor përfaqësojnë njëkohësisht burime informacioni, nyje prodhimi dhe simbole politike të fuqisë shtetërore. Goditja

Hibridizimi i kërcënimeve 3S dhe sfidat e industrisë ushtarake të NATO-s

e industrisë së mbrojtjes mund të ngadalësojë prodhimin, të dëmtojë gatishmërinë ushtarake, të rrisë kostot dhe të dobësojë besimin e shoqërisë te politikat e mbrojtjes. Një informacion në dukje i paklasifikuar mund të ketë vlerë të lartë kur kombinohet me qindra të dhëna të tjera. Njoftimet për punësim mund të tregojnë teknologjitë që po zhvillon një kompani. Kontratat publike mund të tregojnë ritmin dhe tendencën e zgjerimit. Fotografitë nga aktivitetet zyrtare mund të zbulojnë pajisje, organizim ose nënkontraktorë. Të dhënat financiare mund të evidentojnë varësi dhe vështirësi. Në këtë mënyrë, spiunazhi është transformuar nga kërkimi i një “sekreti të madh” në ndërtimin e një pamjeje të plotë përmes “gurëve të mozaikut” të sistemit industrial.

Sulmet kibernetike e kanë zgjeruar tej mase mundësitë për spiunazh industrial. *Këshilli i BE-së konstaton se aktorët shtetërorë dhe jo shtetërorë kanë intensifikuar sulmet kibernetike, spiunazhin dhe dezinformimin kundër sektorit të mbrojtjes.* Sulmet ndaj zinxhirit të furnizimit mund të përdoren për spiunazh, vjedhje ose ndërprerje, duke prekur jo vetëm kompaninë kryesore, por edhe furnizuesit dhe operatorët privatë që mbështesin ekosistemin e mbrojtjes. Ky zhvillim është kritik, sepse kompanitë e mëdha zakonisht kanë mbrojtje më të avancuar, ndërsa ndërmarrjet e vogla, start-up-et, laboratorët, kompanitë e mirëmbajtjes dhe furnizuesit lokalë mund të kenë siguri më të dobët. NATO po e zgjeron bashkëpunimin me ndërmarrjet e vogla dhe start-up-et për teknologjitë e reja dhe kapacitetet prodhuese, por zgjerimi i këtij ekosistemi rrit njëkohësisht sipërfaqen që duhet mbrojtur. Spiunazhi është hibridizuar edhe përmes përdorimit të identiteteve profesionale të besueshme. Kontakte në konferenca, oferta konsulence, projekte kërkimore, mundësi punësimi dhe bashkëpunime ekonomike mund të shërbejnë si mbulim për mbledhje informacioni. Rreziku nuk vjen vetëm nga një “agjent klasik”, por nga rrjete të shpërndara individësh që mund të mbledhin pjesë të veçanta informacioni pa njohur domosdoshmërisht operacionin e plotë.

Në industrinë e mbrojtjes, sabotazhi nuk synon vetëm ndërtesën e fabrikës. Ai mund të synojë energjinë, furnizimin me ujë, sistemet e komunikimit, programet e projektimit, makineritë e automatizuara, sistemet e kontrollit industrial, transportin, magazinimin, provat teknike dhe laboratorët e certifikimit. Këshilli i BE-së thekson se infrastruktura fizike dhe ajo digjitale janë të ndërvarura dhe se një incident i rëndë kibernetik mund të ndërpresë ose dëmtojë energjinë dhe transportin mbi të cilat mbështeten forcat e armatosura. Kjo do të thotë se një sulm ndaj një operatori civil mund të prodhojë pasoja të drejtpërdrejta ushtarake dhe industriale.

Sabotazhi kibernetik mund të synojë funksionimin e sistemeve, integritetin e të dhënave ose besueshmërinë e prodhimit. Në një fabrikë ushtarake, ndryshimi i parametrave, fshirja e të dhënave, komprometimi i versioneve të projektimit ose ndërprerja e sistemeve mund të shkaktojë vonesa, seri produktesh të papërdorshme, nevojë për rikontroll dhe humbje financiare. Edhe kur dëmi fizik është i kufizuar, pasoja operacionale mund të jetë e madhe. Një formë veçanërisht e rrezikshme është sabotazhi përmes zinxhirit të furnizimit. Ndërhyrja te një komponent, program kompjuterik, material, pajisje matëse ose shërbim mirëmbajtjeje mund të ndikojë në produktin përfundimtar pa qenë e dukshme në fazën e parë. NATO ka vendosur mbrojtjen e zinxhirëve kritikë të mbrojtjes si prioritet, me synimin që kapacitetet ushtarake të jenë të lira nga ndikimi armiqësor dhe zinxhirët strategjikë të mbrohen nga ndërprerja.

Kjo është arsyeja pse falsifikimi, zëvendësimi i komponentëve, nënkontraktimi i pakontrolluar dhe varësia nga një burim i vetëm nuk janë vetëm probleme tregtare. Ato mund të shndërrohen në çështje të sigurisë kombëtare. Sabotazhi është hibridizuar edhe përmes përdorimit të aktorëve ndërmjetës. Një incident mund të kryhet nga një person i motivuar financiarisht, një grup kriminal, një kontraktor ose një strukturë që paraqitet si aktiviste. Por planifikimi, financimi ose përzgjedhja e objektivit mund të lidhet me një aktor shtetëror.

BE-ja dhe NATO kanë identifikuar një fushatë të intensifikuar ruse që përfshin sabotazh, ndërprerje të infrastrukturës kritike, sulme kibernetike, manipulim informacioni dhe përpjekje për të dëmtuar proceset demokratike. NATO e konsideron këtë model veprimi kërcënim për sigurinë e aleatëve.

Subversioni është më pak i dukshëm se sabotazhi dhe më i vështirë për t’u matur se spiunazhi. Ai synon dobësimin e një shteti, institucioni ose organizate nga brenda, duke dëmtuar kohezionin, legjitimitetin, aftësinë vendimmarrëse dhe besimin. Në mjedisin e industrisë së mbrojtjes, subversioni nuk nënkupton domosdoshmërisht përpjekje për përmbysjen e qeverisë. Ai mund të synojë dobësimin gradual të mbështetjes politike për industrinë, pengimin e investimeve, korrupsionin e prokurimeve, krijimin e konfliktëve ndërmjet institucioneve ose dëmtimin e marrëdhënieve me partnerët e NATO-s. NATO vlerëson se aktorët armiqësorë shfrytëzojnë hapjen, ndërldhjen dhe digjitalizimin e shoqërive aleate. Veprimtaritë armiqësore informative mund të përfshijnë operacione informacioni, manipulim të huaj, ndërhyrje dhe dezinformim, të drejtuara kundër institucioneve, proceseve politike dhe sigurisë së qytetarëve.

Në raport me industrinë e mbrojtjes, subversioni mund të zhvillohet në disa nivele. Në nivelin politik, mund të amplifikohen narrativa që paraqesin çdo investim në mbrojtje si të panevojshëm, korruptiv ose provokues. Kritika demokratike dhe kontrolli publik janë të domosdoshëm, por ato nuk janë subversion. Subversioni fillon kur informacioni manipulohet qëllimisht, kur përdoren dokumente të falsifikuara, kur burimet e financimit fshihen ose kur krijohen fushata të koordinuara për të prodhuar përçarje dhe jo debat të ndershëm. Në nivelin institucional, subversioni mund të shfaqet përmes korrupsionit, konfliktit të interesit, favorizimit të kompanive të kontrolluara nga interesa armiqësore ose deformimit të kërkesave teknike në tenderë. Në nivelin e një subjekti të industrisë së mbrojtjes të licencuar nga AIM, subversioni synon marrëdhëniet ndërmjet drejtimit dhe punonjësve, besimin te strukturat e sigurisë, disiplinën e mbrojtjes së informacionit dhe gatishmërinë për raportim. Një kulturë e dobët sigurie ku shkeljet tolerohen, ku favorizimi zëvendëson meritën dhe ku personeli nuk beson te lidhshipi krijon terren të përshtatshëm për spiunazh dhe sabotazh.

Forma më e rrezikshme e kërcënimit të industrisë së luftës është fushata ku të tria “S” ndërthuren. Spiunazhi gjen objektivin, përmes të cilit kërkon të kuptojë strukturën e subjektit prodhues, personelin, furnizuesit, sistemet teknologjike, pikat e dobëta dhe marrëdhëniet me institucionet. Subversioni krijon akses ose dobëson sigurinë dhe besimin e personelit tek lidhshipi. Mund të përdoren korrupsioni, konfliktet e interesit, manipulimi i personelit, dezinformimi ose presioni politik. Qëllimi është të krijohet një mjedis ku kontrolllet dobësohen dhe vendimmarrja deformohet. Sabotazhi e materializon dëmin. Ai mund të jetë një ndërprerje teknike, komprometim kibernetik, dëmtim i furnizimeve, incident fizik ose pengim i prodhimit. Ky cikël mund të përmblidhet në këtë cikël që përsëritet: Spiunazhi zbulon dobësinë; subversioni i përhap ato; sabotazhi e godet ndërsa propaganda dhe dezinformacioni e shumëfishojnë efektin. Një fushatë subversive mund të identifikojë individë të pakënaqur në subjektet e industrisë së mbrojtjes, të cilët më pas rekrutohen për spiunazh. Një incident sabotazhi mund të përdoret për të mbuluar vjedhjen e informacionit. Një sulm kibernetik mund të përdoret fillimisht për spiunazh dhe më pas të kalojë në ndërprerje.

Elementi më delikat i industrisë së mbrojtjes edhe në Shqipëri është dhe mbetet kërcënimi i brendshëm. Punonjësi, kontraktori ose ish-punonjësi ka akses, njohje të procedurave dhe aftësi për të dalluar se cili informacion ka vlerë. Rekrutimi i punonjësve të subjekteve tona duhet të bëhet pas një vetingu profesional. AIM e udhëheq ndërgjegjësimin profesional të punonjësve kundër rrezikut të rekrutimit dhe bën brifingje sigurisë periodikisht. *Subjektet e licencuara për të punuar në industrinë tonë të mbrojtjes duhet të kuptojnë pikë së pari se: kërcënimi 3S ekziston.* Kërcënimi i brendshëm nuk duhet trajtuar vetëm si çështje besnikërie. Ai mund të lindë nga neglizhenca, pakënaqësia, problemet financiare, presioni, konflikti i interesit ose manipulimi gradual nga një aktor i jashtëm. Për këtë arsye, siguria e personelit nuk mund të kufizohet te kontrolli fillestar para punësimit. Ajo duhet të jetë proces i vazhdueshëm, proporcional dhe i ligjshëm, i mbështetur te parimi “need-to-know”, kontrolli i aksesit, edukimi i personelit dhe raportimi i kontakteve apo sjelljeve të pazakonta. Sabotazhi klasik kishte një pamje të qartë me zjarr, shpërthim, dëmtim pajisjeje ose ndërprerje transporti. Sabotazhi modern mund të jetë shumë më i paqartë në përcaktim. Ai mund të shfaqet si defekt, gabim njerëzor, problem softuerik, mosfunksionim i furnizuesit ose dështim i cilësisë. Kjo e bën më të vështirë ndarjen e qartë ndërmjet krimit kibernetik, spiunazhit shtetëror, sabotazhit (3S) dhe operacioneve informative, në epokën AI. Kjo nuk është një betejë, është një luftë që vazhdon të përshtatet dhe ndërlikohet.

ANJEZA MUSOLLARI,
Shefe e Sektorit të Botimeve

Deti nuk i harron njerëzit që i kanë shërbyer

Mund të ndryshojnë anijet, flamujt, uniformat dhe brezat e detarëve, por kujtesa e një force detare ruan gjithmonë emrat e atyre që kanë qenë pjesë e ndërtimit të saj. Në këtë kujtesë, emri i **Abdi Matit** zë një vend të veçantë. Jeta e tij ishte një udhëtim i gjatë mes tokës dhe detit, mes luftës dhe paqes, mes shkollës së oficerit dhe përgjegjësisë së komandantit. Një jetë që nisi me ëndrrën e detarisë dhe përfundoi duke lënë pas një nga kapitujt më të rëndësishëm të historisë së Flotës Luftarake Detare Shqiptare.

Jeta e tij u zhvillua në një periudhë të trazuar të historisë së Shqipërisë. Ai e nisi rrugën si një djalë i ri që kërkonte dijen në shkollat ushtarake jashtë vendit, u formua si specialist i detarisë, përjetoj Luftën e Dytë Botërore, u rreshtua në rezistencën antifashiste dhe pas çlirimit iu përkushtua ndërtimit të strukturave të reja ushtarake shqiptare.

Nga detari te komandanti. Nga specialisti te drejtuesi i Flotës. Nga një oficer i formuar në akademitë evropiane te një prej figurave kryesore të historisë së Forcave Luftarake Detare shqiptare.

Ky është udhëtimi i Abdi Matit.

NJË SHKOLLË JASHTË KUFIJVE

Në fillim të shekullit XX, Shqipëria kishte nevojë për kuadro të afta për të ndërtuar institucionet e saj moderne. Detaria ishte një prej fushave ku kjo nevojë ndihej veçanërisht.

Abdi Mati u dallua që në rininë e tij për interesin ndaj profesionit ushtarak dhe detarisë.

Në vitin 1936, ai përfundoi shkollën e mesme ushtarake në Romë. Më pas vijoi studimet në Akademinë Mbretërore të Flotës në Livorno, ku u formua në një prej institucioneve të rëndësishme të përgatitjes së oficerëve të marinës.

Studimet i përfundoi me rezultate shumë të mira.

Ky formim do të përcaktonte në një masë të madhe të ardhmen e tij profesionale.

Ai nuk po përgatitej thjesht për të qenë një oficer. Po merrte një kulturë të plotë ushtarake dhe detare, e cila do t'i shërbente më vonë në momentet më të rëndësishme të karrierës.

LUFTA, PROVA E PARË E KOMANDËS

Nga viti 1941 deri në vitin 1943, Abdi Mati shërbeu si shturman në kryqëzorin italian “Cadorna”.

Deti do t'i mësonte disiplinën, saktësinë dhe përgjegjësinë e vendimmarrjes.

Por në vitin 1943 rruga e tij mori një kthesë tjetër.

Në mars të atij viti u kthye në Shqipëri dhe iu bashkua rezistencës antifashiste.

Nga 22 shkurti deri më 31 gusht 1943, shërbeu në Çetën e Pezës.

Më pas mori detyra komanduese:

Gusht – 10 shtator 1943: komandant i çetës partizane Peqin-Darsi.

11 shtator – 9 tetor 1943: komandant i batalionit të grupit partizan të Pezës.

10 tetor 1943 – 22 gusht 1944: komandant i batalionit të tretë të Brigadës III partizane.

22 gusht – 5 shtator 1944: komandant i batalionit të katërt të Brigadës XXIV partizane.

Deri më 1 janar 1945, shërbeu si oficer operativ i Korparmatës së Parë të Ushtrisë Nacionalçlirimtare.

Ishte një periudhë ku ai fitoi një tjetër përvojë të rëndësishme: komandën në kushte lufte.

Stërvitje në Detin Mesdhe, ura e omandimit e bazës « TOMORRI »

Kundër admiral Abdi Mati
Këshilltarët instruktorë sovjetikë
Kundëradmiral Temë Sejko,
Gjeneral major Vehbi boxha

ABDI MATI, Admirali që i dha zë dhe drejtim Flotës Luftarake Detare Shqiptare

Një jetë mes detit, luftës dhe komandës, nga akademitë detare të Italisë, në radhët e rezistencës antifashiste dhe më pas në drejtimin e Flotës Luftarake Detare shqiptare

PAS ÇLIRIMIT – MISIONI PËR TË NDËRTUAR FLOTËN

Me përfundimin e luftës, për Abdi Matin nisi një tjetër mision. Tashmë nuk bëhej fjalë për të drejtuar një formacion në kushtet e luftës. Sfidë ishte ndërtimi i strukturave ushtarake të shtetit shqiptar.

Më **1 janar 1945**, ai u emërua shef i Seksionit të Marinës pranë Ministrisë së Luftës dhe Mbrojtjes Kombëtare, me gradën **kapiten i parë i marinës**. Më 12 shkurt të po atij viti u krijua Seksioni i Marinës pranë ministrisë. Ky ishte një moment i rëndësishëm në historinë e organizimit të forcave detare shqiptare.

Abdi Mati tashmë ishte përballë detyrës për të vënë në jetë njohuritë që kishte marrë në akademitë ushtarake dhe përvojën që kishte fituar gjatë luftës.

KUNDËRADMIRALI NË NJË EPOKË TË RE

Në vitin 1957, atij iu besua drejtimi i komisionit për çminimin e Kanalit të Korfuzit. Dy vjet më vonë, më 8 korrik 1959, u gradua ‘kundëradmiral’.

Në vitet 1958–1959, ai përfundoi gjithashtu një kurs special për komandantët e flotave të Traktatit të Varshavës pranë Akademisë së Lartë të Flotës në Leningrad.

Ishte një tjetër etapë në formimin e tij profesional.

Më 4 dhjetor 1959, pas kthimit, rimori detyrën e shefit të Degës së Flotës Luftarake Detare pranë Ministrisë së Mbrojtjes.

NË KRYE TË FLOTËS LUFTARAKE

Vitet 1960–1961 ishin një periudhë veçanërisht e rëndësishme. Në korrik 1960, Abdi Mati u emërua komandant i Flotës Luftarake Detare. Më pas shërbeu si zëvendëskomandant.

Më 4 korrik 1961, iu besua detyra e zëvendëskomandantit të FLD-së dhe njëkohësisht ajo e komandantit të brigadës së nëndetëseve. Në shtator 1961, ai u rikthye në krye të Flotës Luftarake Detare. Këtë detyrë do ta mbante deri në gusht 1975.

Për shumë vite, emri i Abdi Matit u bë pjesë e pandashme e historisë së Flotës Luftarake Detare shqiptare.

RRUGËTIMI I NJË KOMANDANTI

ABDI MATI / DATAT QË SHËNUAN KARRIERËN

1936 – Përfundon shkollën e mesme ushtarake në Romë.

1936–1939 – Vijon dhe përfundon studimet në Akademinë Mbretërore të Flotës në Livorno.

1941–1943 – Shërben si shturman në kryqëzorin “Cadorna”.

1943 – Kthehet në Shqipëri dhe bashkohet me rezistencën antifashiste.

1943–1944 – Mban disa detyra komanduese në formacionet partizane.

1 janar 1945 – Emërohet shef i Seksionit të Marinës.

1957 – Kryetar i komisionit për çminimin e Kanalit të Korfuzit.

8 korrik 1959 – Gradohet kundëradmiral.

1958–1959 – Specializohet në Akademinë e Lartë të Flotës në Leningrad.

1960 – Komandant i Flotës Luftarake Detare.

1961 – Komandant i brigadës së nëndetëseve dhe më pas rikthehet në krye të FLD-së.

1961–1975 – Komandant i Flotës Luftarake Detare.

4 shtator 1992 – Ndahet nga jeta.

NJË EMËR NË KUJTESËN E DETARISË SHQIPTARE

Pas vitit 1975, karriera aktive e Abdi Matit në drejtimin e Flotës mori fund, por historia e tij profesionale nuk përfundoi me largimin nga detyra.

Ai mbeti pjesë e kujtesës së një brezi ushtarakësh që kontribuan në krijimin dhe zhvillimin e strukturave detare shqiptare.

Figura e tij mund të shihet nga disa këndvështrime: si oficer i formuar jashtë vendit, si specialist i detarisë, si pjesëmarrës në luftë, si organizator i strukturave të marinës dhe si komandant i Flotës Luftarake Detare.

Por mbi të gjitha, karriera e Abdi Matit dëshmon një të vërtetë të thjeshtë të profesionit ushtarak:

Komanda nuk është vetëm një gradë. Është përgjegjësi.

Dhe përgjegjësia e një komandanti matet jo vetëm në momentet kur ai merr vendime, por edhe në atë që lë pas.

EPILOG

Më **4 shtator 1992**, Abdi Mati u nda nga jeta. Deti, që kishte qenë pjesë e pandarë e jetës së tij profesionale, vazhdoi të mbante mbi dallgë historinë e një brezi të tërë detarësh.

Në arkivat e historisë ushtarake shqiptare mbeten emra, data, grada dhe detyra. Por pas tyre qëndrojnë njerëz, jetë dhe sakrifica.

Abdi Mati ishte një prej tyre.

Ai i përkiste një brezi që jetoi në kohë të vështira, u formua në rrethana të jashtëzakonshme dhe mbajti mbi supe përgjegjësinë e ndërtimit të strukturave ushtarake shqiptare.

Nga **Livorno te “Cadorna”, nga Çeta e Pezës te brigada**

e nëndetëseve, nga Seksioni i Marinës te komandanti i Flotës Luftarake Detare, rrugëtimi i tij është një pjesë e historisë së detarisë shqiptare.

Dhe historia, ashtu si deti, ka një veçori:

edhe kur dallgët qetësohen, gjurmët e udhëtimit mbeten.

SFIDA ËSHTË NDRYSHIMI

Rektori Ilirjan Mandro, profesionalizëm për ardhmërinë në misionin për rendin dhe sigurinë në Akademinë e Sigurisë

Arkitektura e sigurisë së një shteti modern dhe institucionet që kanë në dorë mbrojtjen, rendin dhe sigurinë nuk funksionojnë si ishuj të veçuar. Ato kanë misione të përcaktuara, struktura dhe përgjegjësi të ndryshme, por i bashkon një themel i përbashkët: **njeriu i përgatitur, dija profesionale, disiplina dhe përgjegjësia ndaj shtetit e qytetarit.**

Në këtë këndvështrim, gazeta “Ushtria” sjell për lexuesin një profil të përgatitur nga **Prof. Asoc. Dr. Zaho Golemi**, kushtuar Prof. Dr. Ilirjan Mandros, Rektorit të Akademisë së Sigurisë.

Edhe pse veprimtaria e tij lidhet me Policinë e Shtetit dhe me arsimin policor, rrugëtimi i Profesor Mandros përfaqëson një dimension më të gjerë të shërbimit publik, atë të formimit akademik dhe profesional të njerëzve që nesër do të mbajnë përgjegjësi konkrete në fushën e rendit dhe sigurisë. Për një publik ushtarak e institucional, ky është një këndvështrim me interes të veçantë. Ushtria moderne, policia moderne dhe të gjitha strukturat e sigurisë kërkojnë sot më shumë se kurrë arsim, teknologji, kërkim shkencor, profesionalizëm dhe aftësi për t’iu përshtatur një realiteti që ndryshon vazhdimisht.

Motoja “**Sfida është ndryshimi**” qëndron në qendër të këtij rrugëtimi. Është një moto që përtej Akademisë së Sigurisë mund të lexohet si një filozofi e institucioneve moderne të sigurisë, ndryshimi nuk është thjesht një nevojë administrative, por një domosdoshmëri profesionale. Në materialin e tij, Prof. Golemi ndjek rrugëtimin e Profesor Mandros nga formimi dhe eksperiencia profesionale te kriminalistika, nga auditorët universitarë te Shkolla e Magjistraturës, nga kërkimi shkencor te drejtimi i Akademisë së Sigurisë dhe proceset e akreditimit. Në të njëjtën kohë, shkrimi sjell në vëmendje historinë institucionale të Akademisë së Sigurisë, drejtuesit e saj ndër vite, zhvillimin e arsimit policor dhe përpjekjet për ta përshtatur këtë institucion me sfidat e reja të kriminalitetit dhe sigurisë. Ky material botohet në gazetën “Ushtria” me bindjen se **profesionalizmi i institucioneve të sigurisë është një çështje që i përket të gjithë arkitekturës së sigurisë së shtetit shqiptar** dhe se historia e institucioneve, njerëzve dhe dijes së krijuar ndër vite është pjesë e kujtesës sonë institucionale.

REKTORI ILIRJAN MANDRO, PROFESIONALIZËM PËR ARDHMËRINË NË MISIONIN PËR RENDIN DHE SIGURINË NË AKADEMINË E SIGURISË

PROF. ASOC. DR. ZAHO GOLEMI

Në krye të Akademisë së Sigurisë, profesori Ilirjan Mandro përfaqëson një profil të ndërtuar mbi përvojën profesionale, formimin akademik dhe përkushtimin ndaj misionit të rendit dhe sigurisë publike në Shqipëri. Me bindjen se e ardhmja e rendit dhe sigurisë ndërtohet përmes dijes, profesionalizmit dhe edukimit të brezave të rinj, ai e sheh Akademinë si një pikë kyçe për përgatitjen e profesionistëve që do t’i shërbejnë shoqërisë dhe shtetit. Pra, motoja “Sfida është ndryshimi” është rruga e re nëpër të cilën ecën aktualisht Akademia e Sigurisë, institucion me akreditim institucional pesëvjeçar, por edhe me programe të akredituara. Tek Rektori Ilirjan Mandro janë përbashkuar titulli i profesorit, studiuesit dhe drejtuesit, që e ka lidhur karrierën në Policinë e Shtetit me mësimdhënien, dijen juridike, kriminalistikën dhe formimin e brezave të rinj të profesionistëve, studentëve dhe kursantëve të Akademisë së Sigurisë. Fakti që ka shkëlqyer në të gjitha shkollat e ka bërë solid dhe i është përkushtuar, sikurse thotë një maksimë proverbiale popullore, “me bukë në trastë”, arsimimit dhe edukimit policor dhe jo vetëm. Por lënda e dashur e tij është “Kriminalistika”.

Zakonisht, profesionistët i thellojnë dijet dhe e ndërtojnë karrierën e profesionit në mënyrë të tillë që, me kalimin e viteve, bëhen pjesë e vetë historisë së profesionit ku kanë zgjedhur të shërbejnë. Kështu, jo vetëm “për forcë të zakonit”, Prof. Dr. Ilirjan Mandro, edhe pse takoi fillimisht ambientin ushtarak, e hodhi vështrimin nga Sauku, drejt edukimit policor, ku në fakt shkëlqeu në mësim. Edhe në këtë përvjetor të lindjes së tij, bilanci i një karriere të gjatë nuk mund të matet vetëm me titujt akademikë, detyrat drejtuese apo numrin e botimeve, pasi lideri ka tej pamje dhe përmes ndikimit që ka pasur në formimin e studentëve, juristëve, magjistratëve dhe profesionistëve të fushës së rendit dhe sigurisë publike.

Aktualisht, Rektor i Akademisë së Sigurisë, profesor Mandro është në krye të një institucioni që ka një traditë dhe mision të veçantë: të formojë dhe kualifikojë profesionistët e Policisë së Shtetit dhe të strukturave të tjera ligjzbatuese, përmes arsimit, specializimit dhe kërkimit shkencor. Dhe këtë e shikon si sfidë, ndërkohë që disa nga hapat themelorë kanë formuar dhe hedhur piketat e së ardhmes institucionale.

Më konkretisht, Vendimi i Bordit të Akreditimit nr. 07, datë 27.01.2023, “Për akreditimin për herë të parë të institucionit të arsimit të lartë Akademia e Sigurisë”, e më tej edhe akreditimi i të gjitha programeve Bachelor për Fakultetin e Sigurisë dhe

Hetimit në AS për tri vite akademike, me 180 kredite dhe me 4500 orë mësimore në vit. Fillimi i Masterit Shkencor “Siguria Publike dhe Hetimi i Krimit” (2025–2027) përbën një pasaportë diturie për Akademinë e Sigurisë. Akademia e Sigurisë, institucioni elitë i formimit policor, vijon me këmbëngulje dhe përkushtim

punën, me qëllim ofrimin e një arsimit cilësor dhe me standarde europiane për të gjithë ata që synojnë t’i shërbejnë misionit të Policisë së Shtetit dhe sigurisë së qytetarëve shqiptarë.

Nga ana tjetër, Dekreti i Presidentit të Republikës nr. 276, datë 4.10.2023, “Për dekretimin e Rektorit të AS-së, Profesor

Ilirjan Mandro”, si dhe pasurimi i historikut të trajnimeve që ka zhvilluar AS-ja për funksionet “Oficerë të sigurisë në shkolla”, si dhe dhjetëra kurse të tjera për të gjitha agjencitë ligjzbatuese, përbëjnë hapa të rëndësishëm në konsolidimin e këtij institucioni. Prandaj, për të kuptuar zhvillimet aktuale të AS-së, duhet parë rruga që e ka sjellë deri këtu, si dhe perspektiva e vijueshmërisë dhe e konsolidimit të sistemit arsimor policor.

Nga dija juridike tek profesionalizmi në kriminalistikë dhe horizon kulturor

Rrugëtimi profesional i Profesor Ilirjan Mandros është e lidhur ngushtë me botën akademike, juridike e kulturore gjithmonë në funksionin e cilësisë dhe profesionalizmit të studentit policor.Fusha ku ai ka ndërtuar profilin e tij është kriminalistika, një disiplinë që kërkon jo vetëm njohje të thellë të ligjit, por edhe aftësi për të kuptuar mekanizmat e hetimit, provës dhe zbulimit të së vërtetës. Në këtë drejtim, ai është vlerësuar si ekspert i njohur i kriminalistikës dhe ka mbajtur edhe funksionin e Nënkryetarit të Shoqatës së Ekspertëve të Shqipërisë.

Por ajo që e dallon profilin e tij është ndërthurja e profesionit me mësimdhënien dhe përpjekja për ta bërë lëndën e tij sa më të prekshme dhe praktike për studentët. Për vite me radhë, ai ka dhënë kontribut në edukimin juridik të studentëve në disa universitete shqiptare. Një pjesë e rëndësishme e këtij angazhimi është edhe puna në Shkollën e Magjistraturës, ku është përfshirë në programin e trajnimit fillestar për kandidatët për gjyqtarë dhe prokurorë, si dhe në formimin e vazhdueshëm të magjistratëve në detyrë.

Natyrshëm, kjo përvojë e ka vendosur profesorin në një pozicion të veçantë. Ai nuk ka qenë vetëm pedagog që përcjell dije në auditor, por edhe profesionist që e ka parë nga afër mënyrën se si kjo dije përkthehet në praktikën e drejtësisë. Në këtë kuptim, mësimdhënia për të nuk është thjesht një proces akademik, por është, para së gjithash, një përgjegjësi profesionale. Një prej treguesve më domethënës të kësaj veprimtarie është edhe krijimtaria shkencore. Ndërkohë, bazuar në të dhënat e publikuara nga Akademia e Sigurisë, Prof. Mandro është autor dhe bashkautor i më shumë teksteve universitare dhe pasuniversitare, kryesisht në fushën e kriminalistikës dhe në metodikat e mësimdhënies për rendin dhe sigurinë publike.

Ai ka botuar gjithashtu studime dhe artikuj shkencorë dhe ka marrë pjesë si referues në konferenca kombëtare dhe ndërkombëtare. Kjo veprimtari tregon një dimension tjetër të karrierës, ku kërkimi shkencor, botimet dhe përballja me zhvillimet e reja në drejtësi dhe siguri kanë qenë pjesë e vazhdueshme e profilit të tij. Në një profesion ku ligji, teknologjia dhe format e kriminalitetit ndryshojnë dhe evoluojnë vazhdimisht, edhe formimi profesional duhet të ndryshojë. Pikërisht këtu qëndron një prej sfidave që ka përcuar edhe në punën e tij akademike: profesionisti i sigurisë nuk mund të mbështetet vetëm te përvoja. Ai duhet të ketë dije, metodë dhe aftësi për t’u përshtatur. Kjo është një prej ideve që përkshon karrierën e tij, edhe si themel i profesionit dhe i eksperiencës së gjatë në këtë fushë.

Në auditorët e Akademisë së Sigurisë, dijet rrezatojnë përtej auditorit

Mjaft nga lektorët më në zë kanë edhe ata idhujt e tyre, të cilëve u referohen pikërisht për dijen. Kështu i shkon për shtat Profesor Mandros shprehja e Francis Bacon, që thotë se “Knowledge is power”, e përkthyer “Dija është fuqi/pushtet”. Dhe kjo është më se e vërtetë, pasi një prej dimensioneve më të rëndësishme të profilit akademik të Profesor Ilirjan Mandros është pikërisht roli i tij si pedagog dhe formues i profesionistëve në kuadër të edukimit policor, në institucionin e vetëm të përgatitjes së tyre, ku pritshmëria e publikut është e madhe. Fakt është se një profesor matet jo vetëm me atë që ka shkruar, por edhe me atë që ka lënë si gjurmë tek auditorët e edukimit, te njerëzit që ka mësuar, udhëhequr dhe drejtuar. Në rastin e Profesor Mandros, kjo gjurmë shtrihet në disa breza studentësh të drejtësisë, kandidatësh për magjistratë dhe profesionistësh të fushës së rendit dhe sigurisë publike shqiptare.

Përvoja ndër vite është një prej pikave të rëndësishme të këtij rrugëtimi. Aty, auditorët në Magjistraturë, për shembull, nuk përbëhen nga studentë që sapo nisin të njohin profesionin. Ata janë njerëz që përgatiten të marrin përgjegjësi të drejtpërdrejta në sistemin e drejtësisë. Për këtë arsye, mësimdhënia në këtë nivel kërkon jo vetëm njohuri akademike, por edhe përvojë praktike. Në këtë ndërthurje mes teorisë dhe praktikës është ndërtuar një pjesë e rëndësishme e profilit të edukatorit dhe lektorit.

Angazhim serioz, Akademia e Sigurisë ka luajtur edhe për çështje që lidhen me barazinë gjinore, mosdiskriminimin, të drejtat e fëmijëve, viktimat e dhunës me bazë gjinore dhe grupet vulnerabël. Në AS kanë gjetur bashkëpunim dhjetëra e dhjetëra institucione. Mjaft aktiv ka qenë ky institucion edhe i hapur me shoqërinë civile dhe ky është një dimension që profilizon institucionin në mënyrë profesionale.

Siguria nuk është vetëm çështje policie, hetimi apo rendi publik, pasi në qendër të saj është njeriu, janë njerëzit, është komuniteti. Janë qytetarët, viktimat, familjet, fëmijët dhe të gjitha grupet që përballen me rrezikun e përgjashmitit apo të dhunës dhe fakt është se, në këtë pikë, formimi juridik dhe ai kriminalistik takohen me një tjetër përgjegjësi: mbrojtjen e të drejtave. Pikërisht për këtë arsye, puna akademike e AS-së nuk është e shkëputur nga realiteti shoqëror.

Krahas të gjitha këtyre, bashkëpunimi me shumë institucione brenda e jashtë vendit ka qenë fokusi i

përditshmërisë institucionale. Ka raste që aspekti i karrierës dhe përfshirja në procese të akreditimit dhe sigurimit të cilësisë në arsimin e lartë mbetet një “objektiv” i përgjegjshmërisë së titullarëve, ndërkohë që për të duhet të punojnë të gjithë dhe jo të “zvarrisin këmbët” dhe të bëhen sehirxhinj deri ku shkon procesi i akreditimit, që në fakt është një pasaportë besueshmërie institucionale.

Ky është një dimension që shpesh mbetet larg vëmendjes publike, por që ka rëndësi të madhe të drejtpërdrejtë për të ardhmen e institucioneve akademike. Në rastin e Akademisë së Sigurisë, Profesor Mandro ka drejtuar procesin e akreditimit institucional për vitet 2023 deri në 2028, si dhe proceset e akreditimit të programit Bachelor dhe Kolegjit Profesional Policor, proces i filluar që prej periudhës që drejtonte Rektor Profesor Bilbil Mema, proces vijueshmërie që është mjaft i rëndësishëm, jo si “dorëzim stafete”, por si vijueshmëri përgjegjësie dhe drejtimi si lider vizionar.

Është rasti të sjellim në vëmendje të gjithë drejtuesit e institucionit të Akademisë së Sigurisë në vite, edhe pse kjo akademi e ka ndërruar emrin disa herë, por jo misionin.

Akademia është drejtuar nga sa vijon në vite: *Major Viktor Shantoja (21.5.1938–7.4.1938, kursi i parë i policimit), pas LANÇ-it: Sotir Argjëndari Kolonel Riza Lubonja (Gjeneralmajor Halim Xhelo), Kolonel Feti Smokthina, Kolonel Maman Saliu, Gani Goxhi Muço Saliu, Rakip Beqaj, Luan Gjonça, Ermir Dobjani, Skënder Doda, Hysen Arapi, Luan Veliqoti, Bajram Yzeiri, Pirro Llazi, Bilbil Memaj, Ilirjan Mandro.*

Ndërsa eprorët e rektorëve/drejtorëve kanë qenë drejtorët e Policisë së Shtetit në 114 vjet shtet shqiptar, që, përllogaritur nga viti 1913 deri në vitin 2026, drejtimin e Policisë së Shtetit e kanë mbajtur *Halim bej Gostivari, Fehim bej Mezhgorani, Baroni Franc Biegeleben, Veli Vasjari, Sulejman Kërçiku, Ahmet Sinani, Musa Çepelia, Hamza Isaraj, Qazim Bodinaku, Rustem Ymeri, Hilë Mosi, Zef Kadara, Theodhor Stamati, Shyqyri Borshi, Gjush Deda, Kolë Radovani, Skënder Selmanaj, Tahir Kolgjini, Namik Xhafa, Lako Polena, Sali Ormëni, Maqo Çomo, Delo Balili, Xhule Çiraku, Kasëm Servet Kaso (Kaçi), Agron Vasil Tafa, Dilaver Bengasi, Fadil Cani (Canaj), Astrit Mehaj, Sabri Jaçaj, Agim Shehu, Sokol Baraj, Besnik Bregu, Hasan Ahmetaj, Veton Gjoliku, Veli Myftari, Bilbil Mema, Bajram Ymer Ibraj, Ahmet Prençi, Hysni Burgaj, Artan Didi, Haki Çako, Ardi Veliu, Gledis Nano, Mahamet Rrumbullaku, Drejtues Madhor Ilir Proda, Sokol Bizhga, i komanduar për një periudhë të shkurtër, dhe së fundi Drejtues Madhor Skënder Hita nga Turani i Tepelenës, i cili vijon ta drejtojë Policinë e Shtetit prej 30.3.2026 dhe është drejtori i 47-të i Policisë në radhë kronologjike.*

Por të gjithë drejtuesit e mëparshëm kanë punuar bazuar në ligje, vendime, udhëzime e rregullore. Por Akademia e Sigurisë mori për herë të parë akreditimin institucional si institucion i arsimit të lartë, për një periudhë pesëvjeçare, në vitin 2023. Vetë Akademia e Sigurisë ka bërë të ditur se procesi përfshiu përgatitjen e një materiali voluminoz prej rreth gjashtëmijë faqesh në shqip dhe anglisht, një proces më shumë se një procedurë administrative dhe që lidhet me standardet e një institucioni që përgatit njerëzit të cilët nesër do të mbajnë përgjegjësi konkrete për rendin dhe sigurinë publike në Shqipëri. Fakt është se një polici moderne nuk ndërtohet vetëm me uniformë, hierarki dhe procedura, por, në radhë të parë, me njerëz të përgatitur dhe me stafe elitare mësimdhënëse.

Në drejtim të Akademisë së Sigurisë, institucionit unik në Shqipëri

Rektori është autoriteti më i lartë akademik i Akademisë së Sigurisë dhe zgjidhet përmes votimit të personelit akademik dhe studentëve, ndërsa më pas dekretohet nga Presidenti i Republikës me propozim të ministrave përgjegjës për rendin dhe arsimin. Për të kandiduar, një profesor duhet të ketë të paktën dhjetë vite përvojë akademike, së paku pesë vite përvojë në drejtimin e disiplinave dhe zhvillimin e programeve akademike, si dhe të plotësojë kriteret e integritetit dhe të mos ketë masa disiplinore në fuqi. Mandati i rektorit lejon rizgjedhjen, duke e bërë këtë post një prej pozicioneve kyçe në drejtimin akademik të strukturës së sigurisë publike.

Kështu, në mënyrë standarde, më 4 tetor 2023, Prof. Dr. Ilirjan Mandro u dekretua nga Presidenti i Republikës si Rektor i Akademisë së Sigurisë, me Dekretin nr. 276, që në fakt është një moment që shënoi një tjetër etapë në karrierën drejtuese e profesionale të Profesor Mandros. Nga pedagogu e studiuesi, më tej Dekan i FSH-së, në drejtuesin e institucionit që ka përgjegjësinë për formimin akademik dhe profesional të një pjese të rëndësishme të strukturave të sigurisë në vend. Akademia e Sigurisë është një institucion publik i arsimit të lartë policor dhe misioni i saj lidhet me formimin, specializimin dhe kualifikimin e punonjësve të Policisë së Shtetit, por edhe me ofrimin e specializimeve dhe kualifikimeve për institucione të tjera të zbatimit të ligjit. Por në këtë institucion, drejtimi akademik merr një peshë dhe rëndësi të veçantë. Fakulteti i Sigurisë dhe Hetimit zhvillon programe Bachelor, Master dhe Master të Shkencave, si dhe trajnime, specializime, kualifikime dhe programe të ecurisë në karrierë.

Misioni i tij është përgatitja e specialistëve për nivele menaxhimi dhe drejtimi në fushën e rendit dhe sigurisë publike në Shqipëri dhe çdo drejtues e shikon si sfidë. Këtu merr rëndësi ruajtja e traditës së një institucioni me histori të gjatë dhe, në të njëjtën kohë, përshtatja e saj me nevojat e një policie moderne. Akademia e Sigurisë ka një histori të gjatë në formimin

policor, ku, sipas të dhënave të vetë institucionit, në 50 vitet e saj të para, nga viti 1971 deri në vitin 2021, ajo ka diplomuar ose certifikuar rreth 5283 oficerë, ndërsa në Kolegjin Profesional të Formimit Policor janë certifikuar rreth 10 655 kursantë, por ka vijuar edhe në këto pesë vite t'i shtojë shumë produktivitetin e vet, sipas nevojave të Policisë së Shtetit. Në të njëjtën periudhë janë zhvilluar edhe projekte kërkimore, konferenca shkencore dhe botime akademike. Sot kjo trashëgimi përballet me një realitet tjetër, kur krimi është bërë më kompleks dhe më i sofistikuar. Teknologjia ka ndryshuar mënyrën e hetimit. Kriminaliteti nuk njih kufij dhe bashkëpunimi ndërkombëtar është bërë pjesë e pandashme e punës së institucioneve të sigurisë. Në këtë realitet, Akademia nuk mund të jetë vetëm një qendër trajnimi, prandaj duhet të jetë edhe një qendër dijeje, kërkimi dhe reflektimi profesional. Ky është një prej dimensioneve të drejtimit të Profesor Mandros që lidhet drejtpërdrejt me profilin e tij akademik, ndërkohë që ai vjen në drejtimin e Akademisë së Sigurisë me përvojën e një profesori, studiuesi dhe eksperti të kriminalistikës.

Dhe kjo e bën natyrshëm arsimin një prej pikave të forta të vizionit të tij. Një rrugëtim profesional interesant, ku rruga e Profesor Ilirjan Mandros mund të lexohet edhe nëpërmjet titujve akademikë, përmes librave dhe studimeve, përmes auditorëve ku ka dhënë mësim, përmes proceseve institucionale që ka drejtuar, përmes një fjale që e lidh të gjithë këtë rrugëtim me formimin e studentëve, me profesionistët e sigurisë publike.

Dhe sot, formimi i një institucioni që synon të ketë standarde gjithnjë e më të larta akademike dhe profesionale, pjesa më domethënëse e bilancit përllogaritet sa njerëz ka ndihmuar të bëhen më të përgatitur për profesionin e tyre, sepse, në fakt, siguria kërkon dije, profesionalizëm dhe njerëz të përgatitur. Në krye të Akademisë së Sigurisë, Profesor Mandro e shikon detyrën si përgjegjësi që lidhet jo vetëm me të shkuarën e tij profesionale, por edhe me atë që do t’u lihet brezave të së ardhmes.

Krahas Fakultetit të Sigurisë dhe Hetimit, ku drejton bindshëm Alfred Çepe, AS-ja ka edhe Kolegjin Profesional të Formimit Policor me akreditimin ndërkombëtar, që cilësohet edhe si një hap historik drejt standardeve të reja të arsimit policor në Shqipëri, të certifikuar nga Shoqata Ndërkombëtare e Drejtorëve të Standardeve dhe ku drejton me kompetencë Drejtori Mitat Tola. Tashmë është e njohur se partneriteti strategjik me SHBA-në mundësoi nxjerrjen e një vendimi të Bordit të Akreditimit (IADLEST-USA), që certifikoi me një rezultat prej 93,7 pikësh Akademinë e Sigurisë, duke u renditur ndër 72 akademitë më të njohura policore të botës në klasifikimin “Shkëlqyer”.

Por ky bashkëpunim do të vijojë dhe profesionalizmi, me siguri, do të rritet. Ndërkohë që Profesor Mandro ka drejtuar punën e një nisme plot vlerë, “Kam zgjedhur t’ju jem mirënjohës dëshmorëve të Policisë së Shtetit”, ku 150 studentë të Bachelor-it, viti i parë, 2025–2026, përgatitën 150 dosje për dëshmorët e Policisë së Shtetit, që kanë nga 20 deri në 120 faqe secila dhe që është vendosur aktualisht në Bibliotekën e AS-së, besojmë plotësisht që do të vijojë edhe me studentët e tjerë të Akademisë së Sigurisë.

Kjo nismë është pjesë e programit të lëndës “Historia e shtetit dhe e së drejtës në Shqipëri”, ku kontribut kanë pasur edhe Zaho Golemi, Reshat Kalaci, Luiza Filaj, Robert Shehu, Albert Hitoaliaj, Albert Mullai, Valbona Çaushti, Ylli Xhelili, Santana Rama, Hatixhe Dulellari, Leonarda, Aida, punonjëset e Bibliotekës Suneda Lleshi, Oliana Shanaj, Enjo Hodaj, Genti Dollaku dhe shumë të tjerë.

Kontributi shkencor i Prof. Ilirjan Mandros, një rrugëtim mbi njëçerek shekullor

Rruga e publikimeve të Profesor Ilirjan Mandros është domethënëse dhe sinjifikative në edukimin policor dhe jo vetëm. Ai ka një jetë mes mësimdhënies, kriminalistikës, kërkimit shkencor dhe drejtimit në funksionet më të larta në Akademinë e Sigurisë. Kontributi i tij në fushën e kriminalistikës dhe sigurisë shtrihet përgjatë gati njëçerek shekulli dhe lidhet ngushtë edhe me veprimtarinë shkencore të Akademisë së Sigurisë.

Publikimet e tij përfshijnë pjesëmarrjen në konferencat shkencore të organizuara nga Akademia e Sigurisë, si në ato kombëtare, ashtu edhe në ato ndërkombëtare, ku Profesor Mandro ka marrë pjesë si referues dhe lektor.

Kontributi i tij lidhet gjithashtu me detyrat drejtuese që ka mbajtur ndër vite, fillimisht si dekan i Fakultetit të Sigurisë dhe Hetimit dhe aktualisht si Rektor i Akademisë së Sigurisë. Në mënyrë të përmbledhur, ndër publikimet dhe punimet e tij mund të përmenden: **“Falsifikimi i dokumenteve bankare”**; **“Në labirintet e balistikës kriminalistike”**; **“Këqyrja e vendit të ngjarjes në vrasjet me armë zjarri”**; **“Roli i ekspertit në procesin penal”**; **“Studim i 84 rasteve të vrasjeve me armë zjarri të ndodhura gjatë viteve 1986–2000”**; **“Arkivi i punimeve kriminalistike: Ngjarje e vitit 1987”**; **“Kriminalistika”, Pjesa e Parë, “Teknikat e fiksimit të provave materiale”**. Ndërkohë që përgjatë vitit 2026 janë botuar edhe dy publikime të tjera mbi kriminalistikën me autor Ilirjan Mandron, duke e zgjeruar më tej kontributin e tij në këtë fushë.

Në tërësinë e saj, kjo veprimtari botuese dëshmon një angazhim të vazhdueshëm të Profesor Ilirjan Mandros në fushën e kërkimit shkencor, kriminalistikës dhe formimit profesional të brezave të rinj në strukturat e sigurisë.

Publikimet, studimet, tekstet mësimore dhe kontributet në veprimtaritë shkencore përbëjnë një pjesë të rëndësishme të veprimtarisë së tij akademike dhe profesionale. ***“Siguria kërkon dije, profesionalizëm dhe njerëz të përgatitur.”***

Bota në Tranzicion: Një Epokë e Shndërrimeve të Thella

E poka që po jetojmë është një periudhë e jashtëzakonshme tranzicioni, ku teknologjia, kultura dhe shoqëria po përzjetojnë ndryshime të shpejta e të thella, të cilat nuk kanë precedent në historinë moderne. Nuk bëhet fjalë vetëm për inovacione teknologjike që thjesht përmirësojnë mjetet e përditshme, por për një transformim të plotë të mënyrës si njerëzit e perceptojnë botën, si ndërveprojnë me njëri-tjetrin dhe si ndërtojnë të ardhmen e tyre. Ky tranzicion është i gjithanshëm: prek ekonominë, politikën, arsimin, kulturën, marrëdhëniet sociale dhe madje edhe mënyrën si e konceptojmë vetë identitetin tonë.

Në këtë realitet të ri, e ardhmja nuk është më një horizont i largët që mund ta imagjinojmë me hamendje, por një realitet që po formësohet çdo ditë, në çdo klikim, në çdo vendim politik, në çdo inovacion shkencor. Shpejtësia e ndryshimeve është aq e madhe sa shpesh shoqëria nuk arrin të përshtatet me ritmin e tyre. Teknologjia nuk është më thjesht një mjet ndihmës, por është bërë një strukturë themelore e jetës moderne, një arkitekturë e re mbi të cilën ndërtohen marrëdhëniet ekonomike, kulturore dhe sociale.

Ky tranzicion ka dy fytyra: nga njëra anë, ai sjell mundësi të jashtëzakonshme për zhvillim, për rritje të mirëqenies dhe për hapje të horizonteve të reja; nga ana tjetër, ai ngre dilema të forta mbi etikën, mbi barazinë sociale dhe mbi ruajtjen e humanitetit. Ndërsa teknologjia po e bën botën më të lidhur se kurrë, ajo po e bën edhe më të ndërlikuar, duke krijuar një realitet ku kufijtë mes virtuale dhe reales po zbehen çdo ditë.

Në këtë kontekst, kultura po përjeton një globalizim të paparë, ku traditat lokale përballen me presionin e kulturës masive, ndërsa shoqëria po përballlet me sfida të reja që lidhen me punësimin, arsimin, privatësinë dhe demokracinë. Ky është një moment ku bota nuk po ndryshon thjesht, por po riformatohet. Dhe pyetja që ngrihet është: si do të arrijmë të ruajmë ekuilibrin mes inovacionit dhe humanitetit, mes globalizimit dhe identitetit, mes shpejtësisë së tranzicionit dhe nevojës për reflektim?

Ky është realiteti i një epoke ku e ardhmja nuk është më një projekt i largët, por një proces i vazhdueshëm që po ndodh para syve tanë, duke na detyruar të mendojmë jo vetëm për atë që po fitojmë, por edhe për atë që mund të humbasim.

Teknologjia si forcë e paevitueshme

Teknologjia është bërë motori kryesor i këtij tranzicioni. Inteligjenca artificiale po ndryshon mënyrën si punojmë, duke automatizuar procese që dikur kërkonin ndërhyrjen e njeriut. Robotika po e transformon industrinë, ndërsa ekonomia digjitale po e zhvendos tregtinë në një hapësirë globale pa kufij. Ky revolucion teknologjik nuk është thjesht një përmirësim i mjeteve që përdorim, por një ndryshim i vetë strukturës së jetës moderne. Në mjekësi, algoritmet po ndihmojnë në diagnostikimin e sëmundjeve; në arsimin, platformat online po demokratizojnë dijen; në komunikim, rrjetet sociale po e shndërrojnë mënyrën si ndërtojmë marrëdhënie. Por ky zhvillim sjell edhe dilema: kush kontrollon teknologjinë, kush mban përgjegjësi për vendimet e saj dhe si mund të ruhet humaniteti në një botë të dominuar nga algoritmet.

Kultura në epokën e globalizimit digjital

Kultura nuk është më e izoluar brenda kufijve kombëtarë. Muzika, arti dhe moda shpërndahen në kohë reale përmes platformave digjitale, duke krijuar një kulturë globale ku kufijtë gjeografikë humbasin rëndësinë. Një këngë e publikuar në një qytet të vogël mund të bëhet fenomen botëror brenda pak orësh. Por ky universalizëm sjell edhe rrezikun e humbjes së traditave lokale. Gjohet e vogla, zakonet dhe ritualet tradicionale shpesh mbeten në hije përballë kulturës masive. Kultura e konsumit është bërë më e shpejtë dhe më e sipërfaqësore: lexojmë më pak libra, por konsumojmë më shumë përmbajtje vizuale. Ky është një ndryshim që po formëson gjeneratat e reja, duke i bërë më të lidhura me botën, por ndonjëherë edhe më të shkëputura nga rrënjët e tyre.

Ndikimi social i tranzicionit

Ndryshimet teknologjike dhe kulturore që po përjeton bota nuk janë thjesht zhvillime të jashtme, por transformime që po prekin vetë strukturën e shoqërisë. Ato po sjellin pasojë të thella, të cilat nuk mund të injorohen, sepse po formësojnë mënyrën si njerëzit jetojnë, punojnë, mësojnë dhe ndërveprojnë me njëri-tjetrin. Ky është një tranzicion që nuk ka të bëjë vetëm me pajisjet e reja apo platformat digjitale, por me vetë natyrën e marrëdhënieve sociale dhe me ekuilibrin e jetës moderne.

Punësimi është një nga fushat ku ky ndikim është më i

dukshëm. Profesione tradicionale, që për dekada kanë qenë shtylla e ekonomisë, po zhduken ose po transformohen në mënyrë të pakthyeshme. Punët manuale, shërbimet e thjeshta dhe detyrat rutinë po zëvendësohen nga automatizimi dhe inteligjenca artificiale. Në vend të tyre po lindin profesione të reja që kërkojnë aftësi digjitale, kreativitet dhe fleksibilitet. Kjo sjell një sfidë të madhe për sistemet arsimore, të cilat shpesh nuk arrijnë të përshtaten me ritmin e shpejtë të tregut të punës. Nëse dikur një diplomë universitare ishte garanci për një karrierë të qëndrueshme, sot ajo është vetëm një hap fillestar, sepse aftësitë duhet të përditësohen vazhdimisht për të mbijetuar në një treg gjithnjë e më konkurrues.

Arsimi po përjeton një revolucion të vërtetë. Mësimi online ka hapur dyer të reja për miliona njerëz, duke e bërë dijen më të aksesueshme se kurrë më parë. Një student në një fshat të largët mund të ndjekë leksione nga universitetet më prestigjioze të botës. Por ky revolucion ka edhe anën e tij të errët: krijon një hendek mes atyre që kanë akses në teknologji dhe atyre që mbeten jashtë saj. Pabarazia digjitale është një realitet i fortë, ku ata që nuk kanë internet të shpejtë, pajisje moderne apo aftësi teknologjike rrezikojnë të mbeten prapa. Kjo pabarazi nuk është vetëm ekonomike, por edhe kulturore e sociale, sepse ndikon në mundësitë e zhvillimit personal dhe profesional.

Marrëdhëniet njerëzore po ndryshojnë në mënyrë dramatike. Komunikimi virtual po zëvendëson kontaktin fizik, duke sjellë afërsi të reja, por edhe izolim social. Miqësitë krijohen në platforma sociale, dashuritë lindin përmes aplikacioneve, bisedat zhvillohen në mesazhe të shpejta. Kjo ka sjellë një lloj intimiteti të ri, ku njerëzit ndihen më afër edhe pse janë larg gjeografikisht. Por në të njëjtën kohë, ky realitet ka krijuar një boshllëk emocional, sepse mungon thellësia e marrëdhënieve fizike, mungon kontakti i drejtpërdrejtë, mungon ndjesia e pranisë së tjetrit. Shumë njerëz ndihen të lidhur virtualisht, por të vetmuar në jetën reale.

Privatësia është bërë një nga sfidat më të mëdha të kohës sonë. Të dhënat personale janë shndërruar në monedhën e re të ekonomisë digjitale. Çdo klikim, çdo foto, çdo bisedë online është pjesë e një sistemi të madh monitorimi, ku kompanitë dhe institucionet mbledhin informacione për të ndërtuar profile të detajuara të individëve. Kjo ka sjellë një dilemë të fortë: sa jemi të gatshëm të sakrifikojmë privatësinë për komoditetin që na ofron teknologjia? Nëse

dikur privatësia ishte një e drejtë e garantuar, sot ajo është bërë një luks që pak njerëz mund ta ruajnë.

Ndikimi social i këtij tranzicioni është i gjithanshëm dhe i paevitueshëm. Ai po krijon një shoqëri më të lidhur, por edhe më të fragmentuar; më të informuar, por edhe më të manipulueshme; më të hapur ndaj mundësive, por edhe më të ekspozuar ndaj rreziqeve. Ky është një realitet ku çdo përparim teknologjik sjell një dilemë sociale, ku çdo hap drejt së ardhmes ngre pyetje mbi humanitetin tonë. Dhe pikërisht këtu qëndron pesha kryesore e këtij tranzicioni: nuk është thjesht një çështje inovacioni, por një çështje e vetë mënyrës si duam të jetojmë si shoqëri.

Sfida etike dhe politike

Ky tranzicion nuk është vetëm teknologjik, por edhe politik e etik. Qeveritë po përballen me sfidën e kontrollit të inteligjencës artificiale, të dhënave dhe platformave digjitale. Pabarazia sociale mund të thellohet, pasi ata që kanë akses në teknologji do të kenë më shumë mundësi, ndërsa të tjerët rrezikojnë të mbeten prapa. Demokracia digjitale është një shpatë me dy tehe: interneti ka hapur hapësira të reja për lirinë e shprehjes, por ka sjellë edhe manipulim masiv të informacionit. Pyetja kryesore është si mund të ndërtohet një sistem politik dhe etik që të ruajë lirinë individuale, ndërsa përballon fuqinë e teknologjisë.

Perspektiva e së Ardhmes

Nëse ky tranzicion vazhdon me të njëjtin ritëm, bota e vitit 2046 mund të duket krejt ndryshe. Inteligjenca artificiale mund të jetë bërë pjesë e pandashme e jetës së përditshme, duke marrë vendime në çdo fushë. Kultura globale mund të ketë zëvendësuar shumë tradita lokale, ndërsa shoqëria mund të jetë më e lidhur, por edhe më e fragmentuar. Sfida kryesore do të jetë ruajtja e humanitetit në një botë të dominuar nga teknologjia. Nëse teknologjia dhe kultura përdoren me mençuri, mund të ndërtojmë një shoqëri më të drejtë, më të lidhur dhe më kreative. Por nëse lihen pa kontroll, rrezikojmë të humbasim vetë thelbin e humanitetit.

Bota po kalon një periudhë tranzicioni të jashtëzakonshëm, ku teknologjia, kultura dhe shoqëria po përzjetojnë ndryshime të shpejta e të thella. Ky është një moment i paqartë, por plot mundësi. Pyetja nuk është nëse do të përshtatemi, por si do ta bëjmë këtë. Nëse arrijmë të menaxhojmë tranzicionin me mençuri, mund të ndërtojmë një të ardhme më të drejtë, më të lidhur dhe më humane. Nëse jo, rrezikojmë të humbasim vetë thelbin e asaj që na bën njerëz.

Kostoja mjedisore e qendrave të të dhënave

Një teknik kontrollon pajisjet në një qendër të të dhënave të “Amazon Web Services në New Carlisle, Indiana, një nga objektet që po ngarkojnë rrjetet lokale të energjisë për të përballuar kërkesën. ©Noah Berger/ REUTERS

Ndërsa qendrat e të dhënave shtohen për të përballuar kërkesën e inteligjencës artificiale, ato po rëndojnë mbi rrjetet elektrike, po shterojnë burimet e ujit dhe po ndryshojnë mjedisin përreth.

Çdo pyetje e dërguar te modelet e AI-së sjell një përgjigje të menjëhershme që duket sikur vjen nga hiçi, por në fakt mbështetet në infrastrukturë fizike që konsumon energji, ujë dhe hapësirë tokësore.

Diku në botë — ndoshta në Virxhinia, Sao Paulo ose Hong Kong — një ndërtesë gjigante e mbushur me kablo optike dhe rreshta të pafund serverësh që gumëzhijnë po siguron fuqinë e përpunimit për mbi 2.5 miliardë pyetje që vetëm ChatGPT merr çdo ditë.

Modelet e AI-së, së bashku me ruajtjen në cloud, transmetimin, hostimin e faqeve dhe rrjetet sociale, kanë një gjurmë të prekshme fizike. Nëse qendrat e të dhënave do të konsideroheshin si një shtet më vete, konsumi i tyre i energjisë elektrike do t'i rendiste si konsumatori i 11-të më i madh në botë, sipas studiuesve të Universitetit të Kombeve të Bashkuara.

Një oreks i pangopur për energji

Qendrat e të dhënave po bëhen disa nga konsumatorët më të shpejtë në rritje të energjisë elektrike në botë. Këto magazina serverësh, ruterësh dhe pajisjesh të lidhura me internetin funksionojnë 24/7, ndërsa sistemet e ftohjes operojnë vazhdimisht për të mos lejuar mbinxehjen e teknologjisë.

Në Frankfurt, Gjermani, rrjeti është aq i ngopur saqë nuk do të ketë lidhje të reja deri të paktën në vitet 2030. Aty, qendrat e të dhënave konsumojnë rreth 41% të energjisë elektrike të qytetit. Në Dublin, është dyfishi.

Konsumi i energjisë nga qendrat e të dhënave po rritet me shpejtësi — pritet të dyfishohet deri në vitin 2030 në rreth 945 teravat në orë, afërsisht sa konsumon Japonia çdo vit, sipas Agjencisë Ndërkombëtare të Energjisë.

Si mund të ngadalësojë AI-ja përparimin klimatik

E gjithë ajo energji duhet të vijë nga diku, duke rritur varësinë nga lëndët djegëse fosile.

Një studim i vitit 2024 zbuloi se më shumë se gjysma e qendrave të të dhënave në SHBA furnizohen me lëndë fosile, duke emetuar mbi 105 milionë ton CO₂. Për ta kompensuar do të duheshin mbi 31 000 turbina ere që të punonin pa ndërprerje për një vit.

Ndërtimi i tyre po mban gjallë edhe termocentralet e vjetra me qymyr. Kompanitë e energjisë në SHBA kanë shtyrë mbylljen e 15 termocentraleve me qymyr për të përmbushur kërkesën në rritje, të cilat së bashku emetuan gati 65 milionë ton gazra serrë vetëm në vitin 2023.

Po ashtu, po ndërtohen termocentralet të reja me gaz, me mbi 100 GW kapacitet të shpallur tashmë. Kjo do të sillte më shumë emetime karboni sesa djegia e 111 milionë paund (50.4 milionë kilogramë) qymyr.

Sigurisht, qendrat e të dhënave mund të furnizohen edhe me energji të rinovueshme. Kombinimi i një objekti me burime të gjelbra në vend mund të lehtësojë presionin mbi furnizimin lokal me energji, dhe çdo tepricë mund të shitet përsëri në rrjet, duke e bërë atë më të qëndrueshëm.

Megjithatë, përdorimi i energjisë së gjelbër për qendrat e të dhënave do të thotë se ka më pak të disponueshme për elektrifikimin e transportit ose dekarbonizimin e industrive të tjera me emetime të larta.

Kërkesa e fshehur për ujë

Shumë qendra të të dhënave konsumojnë miliona litra ujë për t'u ftohur. Serverët gjenerojnë vazhdimisht nxehtësi, dhe uji është një nga mënyrat më efektive për ta thithur dhe larguar atë përmes avullimit.

Një objekt i madh mund të përdorë deri në 5 milionë litra në ditë, afërsisht sa një qytet me 10 000 deri 50 000 banorë. Rreth 80% e ujit të tërhequr për ftohje thjesht avullohet; pjesa tjetër bëhet ujëra të zeza që mund të mbingarkojnë sistemet lokale të trajtimit.

Në Virxhinian veriore, gati 300 qendra të të dhënave të grumbulluara në një rajon furnizojnë rreth një të tretën e trafikut global online. Aty, në kryeqytetin botëror të qendrave të të dhënave, objektet përdorën gati 2 miliardë litra ujë në vitin 2023.

Ka disa mënyra më efikase për ftohjen e qendrave të të dhënave. Këto përfshijnë ftohjen me zhytje, ku pajisjet zhyten në një lëng ftohës, dhe sistemet e mbyllura që riciklojnë ujin dhe mund të reduktojnë përdorimin e ujit të freskët deri në 70%.

Qendrat e të dhënave po i bëjnë qytetet më të nxehta

Ftohja e një qendre të të dhënave nuk e zhdur nxehtësinë, thjesht e zhvendos jashtë. Kjo mund të përkeqësojë efektin e ishullit të nxehtësisë urbane.

Studiuesit në Phoenix, Arizona, zbuluan se një qendër e madhe mund të lëshojë aq nxehtësi sa dhjetëra apo qindra mijëra familje, duke rritur temperaturën e tokës përreth deri në 9°C dhe temperaturën e ajrit deri në 2°C. Efektet mund të ndihen deri në gjysmë kilometri larg.

Meqenëse qytetet janë tashmë 0.5–4°C më të ngrohta se zonat rurale, këto temperatura më të larta mund të rrisin rrezikun e stresit nga nxehtësia për banorët pranë dhe të shtojnë kërkesën për kondicionerë, duke kërkuar edhe më shumë energji.

Jo e gjithë ajo nxehtësi shkon dëm: një numër në rritje

qendrash po e kapin dhe po e shpërndajnë në shtëpitë dhe bizneset pranë. Ky proces, i quajtur rrjete energjie termike, mund të ulë kërkesën e energjisë së qendrës deri në 30%.

Qymyri, gazi dhe nafta ndotin ajrin

Furnizimi dhe funksionimi i qendrave të të dhënave ndot ajrin në dy fronte.

Së pari, termocentralet me qymyr dhe gaz lëshojnë grimca toksike, të cilat mund të shkaktojnë sëmundje të frymëmarrjes, zemrës, astmë dhe probleme të tjera shëndetësore për komunitetet pranë.

Gjeneratorët me naftë në vend, të përdorur si rezervë kur rrjeti dështon, gjithashtu lëshojnë ndotës të dëmshëm. Këta gjeneratorë prodhojnë 200 deri 600 herë më shumë okside azoti sesa termocentralet me gaz natyror.

Një vlerësim zbuloi se kur gjeneratorët rezervë të të gjitha qendrave të të dhënave në Virxhinia emetonin vetëm 10% të nivelit të lejuar, ata mund të kontribuonin në 14 000 raste simptomash astme, më shumë se një duzinë vdekjesh dhe deri në 300 milionë dollarë kosto shëndetësore publike në vit.

Qendrat e të dhënave pushtojnë sipërfaqe të mëdha toke

Ndërtimi i qendrave të të dhënave kërkon parcela të mëdha toke. Shndërrimi i zonave natyrore dhe bujqësore në zona industriale mund të kërcënojë biodiversitetin dhe të prishë ekosistemet lokale.

Në Hattersheim, Gjermani, për shembull, një parcelë prej 18 hektarësh e rezervuar për bujqësi dhe mbrojtjen e ujërave nëntokësore — një hapësirë e gjelbër lokale e njohur për lulëzimin e rapës (kolzës) — u rizonua në vitin 2024 për t'i lënë vend një kampusi me pesë ndërtesa për qendra të të dhënave.

Dëmi shpesh shtrihet përtej vetë vendit. Tubacionet e gazit dhe termocentralet e ndërtuara për të furnizuar këto objekte kërkojnë tokën e tyre, duke fragmentuar habitatet dhe duke gërryer tokën përgjatë rrugëve të tyre.

MUNDËSI STUDIMI NË AKADEMITË PRESTIGJIOZE USHTARAKE TË SHBA-së

3 KUOTA PËR TË RINJTË QË DUAN TË NDËRTOJNË TË ARDHMEN NË UNIFORMË

Qendra e Personel Rekrutimit hap mundësinë për kandidatët shqiptarë që dëshirojnë të ndjekin studimet në tri nga akademitë më të njohura ushtarake të Shteteve të Bashkuara të Amerikës.

OFROHEN 3 (TRE) TË DREJTA STUDIMI:

Akademia Ushtarake “West Point”
1 kuotë studimi

Akademia Ushtarake Detare e SHBA-së
1 kuotë studimi

Akademia Ushtarake e Forcave Ajrore të SHBA-së
1 kuotë studimi

NJË HAP DREJT NJË KARRIERE NDËRKOMBËTARE

Studimi në akademitë ushtarake të Shteteve të Bashkuara ofron një mundësi të veçantë për formim akademik, ushtarak dhe profesional, duke i përgatitur të rinjtë për sfidat e sigurisë dhe mbrojtjes së të ardhmes.

AFATI I APLIKIMIT

Dokumentacioni duhet të dorëzohet pranë Qendrës së Personel Rekrutimit deri më 30 shtator 2026.

MOS E HUMB KËTË MUNDËSI!

Nëse ke ambicie, disiplinë dhe dëshirën për t'i shërbyer vendit, rruga jote drejt një formimi të nivelit të lartë mund të nisë sot.

APLIKO! PËRGATITU! SHËRBE! ARRI MAJAT!

Për informacion të mëtejshëm mbi kriteret dhe procedurat e aplikimit, kandidatët mund të drejtohen pranë Qendrës së Personel Rekrutimit dhe të konsultojnë faqen zyrtare të Ministrisë së Mbrojtjes.

****FORCAT E ARMATOSURA TË SHQIPËRISË:
NJË KARRIERË. NJË MISIION. NJË E ARDHME****